

Magyar Zsidó írók Dekameronja

SÓ S E N D R E
bevezető tanulmányával

P E R I S Z K Ó P — B U D A P E S T

Kiadásért Karsai Miklós felel

Klein Vilmos Filmnyomdája, Teréz körút 3. Felelős vezető Klein Vilmos

SÓS ENDRE
BEVEZETŐJE

I

A Jászi Oszkár rendezésében lezajlott, háborúalatti zsidó-ankétek egyikén Hatvány Lajos kifejtette, hogy a zsidókérdés legegyszerűbb megoldása a kikeresztelkedés, ami végeredményben nem is olyan nagy dolog, körülbelül ugyanannyi, mintha előkelő estélyre hívnak meg bennünket és az ilyen alkalomra frakkot veszünk fel.

Ez a — valljuk be — elég frivol frakk-nézőpont uralta, sajnos, a XX. század első két évtizedében a zsidó gondolkodók egy részét is. Ez a frakk-nézőpont tette egyszerűvé a kikeresztelkedést a Hatványak, Ignosusok és társaik számára.

Az utolsó esztendőkből azonban nagyot fordult a világ. Németországban és Ausztriában hitlerizmus van. Csehországban és Szlovákiában is lemá-solták a nürnbergi törvényeket. Románia csak tűz-zel-vassal tudta felszámolni a Vasgárdát. Olaszország, ahol pedig a fasizmus sem pengetett sokáig antiszemita húrokat, fajvédelmi kísérletbe kezdett. Magyarországon túljutottunk immár a második számú zsidótörvényen ... Mindezek az esetek és tünetek azt mutatják, hogy a XX. század negyedik évtizedében megbukott a jósszabású frakk elmélete.

Sőt, a legtöbbször az sem használ, ha már az apa is frakkot hordott. A Harmadik Birodalomban, mint a világsajtó annakidején közölte, elcsapták és visszakergették oda, ahová „való”, Düsterberg alvezredest, az acélsisakosok vezérét, akiről egy szép napon kipattant, hogy — amiről állítólag maga sem tudott — zsidó nagymamával rendelkezik.

A megváltozott világ megváltoztatta a közép-európai és keleteurópai zsidóság szellemi rétegeinek a zsidókérdésről való vélekedését is. Egészen bizonyos, hogy Hatvány Lajos, a frakk-teória egykori hirdetője, — aki saját kikeresztelkedett! mivoltán ugyanúgy érezte a zsidókérdést, mint az, aki gyakorló-zsidó maradt — ma már másképp látja a problémát. Az a kitűnő író, aki Jászi Oszkár ankétjén még a kultúremler egyetlen divatos estélyiruhájának tekintette a frakkot, néhány esztendővel ezelőtt megjelent regényében, egy zsidó család regényében, már nem csinált titkot abból, hogy ősei frakk nélkül jártak és imaszíjjal mondták el a fohászukat a mindennapi kenyérért.

Ugyanezt a metamorfózist vehetjük észre Ignotusnál is. Ignotus, az új magyar irodalom Kazinczyja, aki előtt nem maradhatott titokban új tehetség és új szellemi mozgalom, aki sokat lelkésedett a neokatolicizmusért és behatóan ismerte a buddhizmust, — ez az Ignotus deresedő fejjel eljutott odáig, hogy kezébe vegye Herzl Tivadarnak a munkáit és elmélkedést folytasson arról: mi is a zsidóság lényege!

Mi történt Hatványval! Mi játszódt le Ignotusban! Mi ment végbe a többi zsidó íróban!

Engedtessek meg, hogy finoman fejezzük ki magunkat... A frakk alatt megszólalt a szív! A hamis értelemben vett asszimiláció frakkja alatt dobogni kezdett a zsidó szív!

II.

Ne tessék bennünket félreértetni! Mi is követeljük és sürgetjük a természetes és reális asszimilációt. Akár vallási közösségről, akár népcsoportról, akár faji tömörülésről van szó. Mi is azt valljuk, hogy Magyarországon csak annak lehet joga az élet teljesértékű élvezetéhez, aki magyarul érez és maradéktalanul beleilleszkedik — jóban, rosszban — a magyar sorsközösségbe.

De a magyar érzés hőfoka és a magyar közösségi tudat intenzitása nem áll kapcsolatban azzal, hogy valaki milyen vallási keretbe, származási kötetlékbe, vagy népi szervezetbe tartozik. Ezt az igazságot a magyar történelem egész példa-sorozattal bizonyítja. Kik voltak Rákóczi legodaadóbb katonái! A ruszinok. És kik harcoltak a leghúságesebben Kossuth néphadseregében, amikor minden fajta és nép tömörülés elhagyta a magyarságot? Azok a zsidók, akik akkor még nagyjából joggal voltak, de már magyarul éreztek.

A természetes és reális asszimiláció nem törekedhet vallási értékek megsemmisítésére, faji sajátosságok elkobzására, vagy népi erők szétzúzására. Éppen ellenkezőleg! A természetes és reális asszimilációra törekvő országok és nemzetek igyekez-

nek, saját érdekükben, minden vallási energiát, faji sokszínűséget és népi buzgalmat megfelelően konzerválni és ha kell, helyes irányba mozgósítani.

Egyetlen ország és egyetlen nemzet sem profitalhat abból, ha polgárai megtagadják apáikat és letagadják őseiket. Az ilyen polgárok rendszerint elgerinctelenednek és félemberekké válnak. Különböben is: aki hűtlenül elhagyja a hitét, vagy gyáván eltitkolja a származását, az nemzethűségi szempontból sem érhet valami sokat.

Amerikában, Angliában, vagy Franciaországban, ahol a Hatvany-féle frakk-teória és az ezzel rokon elméletek sohasem divatoztak, ismeretlen volt mindig és ismeretlen ma is az a középeurópai és főképen dunamedencei értelmezésű asszimiláció, amely a vallásváltoztatást a nemzethez való ragaszkodás „ismérvének” akarja feltüntetni. Amerikában, Angliában, vagy Franciaországban nem vizsgálják a polgárok hazafiságát és értékét a felekezeti állapotokon keresztül, hanem egyesegyedül azt kutatják, hogy — mennyi szolgálatot tettek a szóbanforgó egyének — mindig az egyének — az országnak és a hazának?

III.

Ha az irodalomban kezdettől fogva alkalmazták volna a fajelméleteket s az idegen származásúük-, déd-, vagy nagyapa fontosabb lett volna, mint a tehetség és a magyar nemzetet szolgáló mű, akkor ma sok nagyszerű alkotással lenne szegényebb literatúránk.

Elvégre a magyar irodalom történetével kapcsolatban necsak mindig arról a Kiss Józsefről legyen szó, akinek Reb Mayer Litvák volt a nagyapja, hanem beszéljünk, például, arról is, hogy Zrínyi Miklós gróf, a „Török áfium ellen való orvosság” és a „Szigeti veszedelem” írója, a magyar nemzeti hadsereg e korai, lánglelkű apostola, abból a nem épen fajmagyar Subics-családból származott, amely Lajos királytól kapta Zerín várát.

Akad sok egyéb példa is. Gvadányi József gróf ősei olaszok voltak, Arezzo és Firenze közéletében játszottak nagy szerepet, de azért ez a Gvadányi, akinek az elődeit még Guadagnis-oknak hívták, vetette papírra „A falusi nótárius elmékedései”-!, amelyekben szót emelt a magyar nyelv és ruházkodás jogaiért... Vagy: a német Rát Mátyás indította meg az első modernebb értelemben vett magyar újságot, a „Magyar Hírmondó”-t és a szerb származású Dugonics András írta az „Etelka”-t. Toldy Ferenc, az irodalomtörténetírás atyja, Schedel Ferenc fiaként látta meg a napvilágot és szülei nem tudtak magyarul. Eötvös József bárónak az édesanyja, Lilién Anna német bárónő sem beszélte hazánk nyelvét.

Ezek a példák büszkén mutatják a Magyar Géniusz lélekformáló erejét és a magyar szellemiség győzedelmes hatását, amely természetesen érvényesült a magyar-zsidó írónál is.

IV.

A Magyar Zsidó írók Dekameronjának lapjain, megszólaló zsidó írók úgy érzik, hogy ezzel a könyvvel — ezzel a zsidó könyvvel — Magyarországot szolgálják és a magyar szellemi életet gazdagítják. Ezen a köteten keresztül ugyanis olyan értékeket szeretnénk adni a magyar irodalom számára, amilyenek eddig jóformán teljesen hiányoztak nemzeti literatúránkból.

A katolikus és a protestáns szív száz- és százféle alakban jelentkezhetett irodalmi életünkben. De a zsidó szív eddig rendszerint csak frakk alatt szólalhatott meg. Pedig mi a magyar-zsidó szív muzsikáját az Egyetemes Magyar Nemzeti Hangverseny teljesértékű, hiányozhatatlan műsorszámának tekintjük.

Pintér Jenő irodalomtörténete külön táblázatokban hangsúlyozza ki az egyes írók, költők, bölcselek, vagy hitszónokok alföldi, dunántúli, felvidéki és erdélyi származását, amivel az illetők katolikus, vagy protestáns lélek- és szellemalkatát akarja kidomborítani. Ezekután azt hisszük, hogy a zsidó íróknak is joguk van kihangsúlyozni a maguk zsidó emberábrázolási módját.

A Magyar Zsidó írók Dekameronja azt bizonyítja, hogy a második számú zsidótörvény után is él, van, dolgozik egy új magyar-zsidó prózairógarда, amely épúgy részt vállal a magyar szellemiség kimunkálásában, mint valamikor Molnár Fe-

renc, Heltai Jenő, Szép Ernő, Szomory Dezső, Kóbor Tamás, Biró Lajos, Lengyel Menyhért, Csergő Hugó és társaik nemzedéke.

Pap Károly, Molnár Ákos, Vészi Endre, Zelk Zoltán, Keszi Imre, Goda Gábor, Barrabás Tibor, Barát Endre, Pataki Artúr és Zsigmond Ede, akiknek művei e kötetben találhatóak, máris élesarcú, fejlett valőrjei a modern magyar irodalomnak.

Ám ez az új prózaíró-gárda — amely számára, túlzás nélkül mondhatjuk, a brutálisan őszinte, őserőjü Pap Károly tört utat — öntudatosabban zsidó, zsidóbb zsidó, mint elődei, mert tisztában van azzal, hogy a mai zsidó írókra vár a letiport, gazdaságilag lerongyolódott zsidó százezrek lelki megtisztításának és megerősítésének a missziója is.

Megtisztulás azonban csak ott lehetséges, ahol megvan a bátorság szembenézni a dolgokkal. A mellétekintés és mellébeszélés: a gyávák erénye. Az igazabb magyar-zsidó élet parancsolóan megköveteli, hogy lássuk végre a bűneinket, hibáinkat és félszégeinket is. Úgy, ahogy vannak. Szépítés és torzítás nélkül. Arra az antiszemita beállításra, hogy minden zsidó a Sátán cimborája, helytelen úgy válaszolni, hogy minden zsidót angyalnak tüntetünk fel. Akadnak derék zsidók és akadnak gonosz zsidók. Amint általában jó és rossz embereket találunk.

Az igazi zsidó író az egész életet megfigyeli. Látja tehát — tessék elolvasni Molnár Ákosnak e kötetbeli analitikus novelláját! — a rossz zsidó embert is, aki épúgy irodalmi téma és probléma, mint a bűnös keresztény, vagy a csaló néger.

Nem író, csak tollforgató, az a zsidó író, aki az életnek csupán egyik oldalát szemléli.

V.

A Magyar Zsidó írók Dekameronja, emellett és ezen túl irodalmilag is dokumentálni kívánja, hogy az ország lakossága nemcsak „árja” és „fajmagyar” milliókból áll, hanem, többek között, olyan zsidóhítű és zsidószívű százezrekből is, akik teljes sorsközösségben élnek a magyar kispolgárság, parasztság és munkásság millióival.

E könyv írói nem a Nagy Jánosokról és Kiss Andrásokról emlékeznek meg, akikről ma divatos szociográfiát készíteni és regényt írni, hanem azoknak a Kohn Móroknak és Schwarz Izidoroknak az életét ábrázolják, akiket manapság árjaparagrafus-sal és kézlegyintéssel szokás elintézni. Pedig ezek a Kohn Mórok és Schwarz Izidorok, még ha véletlenül nem is magyarosították meg a nevüket, nagy többségükben épolyan hazaszerető és kötelességteljesítő magyarok, mint másvallású polgártársaik. És nem tudják megérteni, hogy mivel „érdemelték meg”, miért kapták azt az elképzelhetetlenül súlyos feltételű gazdasági akadályversenyt, amelybe őket napjainkban belekényszerítették. (Ha már itt tartunk, előrebocsátjuk, hogy a dekameron egyik novellája, Pataki Artúr írása, Palesztinába vezeti az olvasót, egy odakerülő magyar fiú történetével kapcsolatosan. Ez is idők jele! Ez is kortünet! Ez a kivándorlás nem csupán a feltámadó Szentföld és

az ottani nacionalista zsidóság belügye, hanem véresen komoly magyar ügy is, amelyről még nagy vádiratok és regények fognak megjelenni, akárcsak a békeévekben Amerikába kény szeri tett magyar parasztok sorsáról.)

Hogy a magyar-zsidó színek és témák a magyar irodalom lapjaira tartoznak, azt Móricz Zsigmondnak és Kosztolányi Dezsőnek néhány év előtt tett megállapításaival is bizonyíthatnánk. Ezek a nagy magyar írók több ízben leszögezték, hogy zsidóhitű író társaik túlságosan elhanyagolták a zsidó emberábrázolást és a zsidó témákat, amelyekkel pedig gyarapítani tartoztak volna irodalmunkat.

A móríczzsigmondi és kosztolányidezsői szemrehányás, valljuk be, jogos volt. Az irodalomra is állt az, amit egyik zsidóvallású képviselő oly találon mondott a képviselőház bizottságában az első számú zsidó javaslat tárgyalása alkalmával: „Mi magyar zsidók jó magyarok és rossz zsidók voltunk.” A zsidó írók legtöbbje valóban gondosan elkerülte a zsidó emberutak és zsidó életkörülmények feldolgozását. Igaz, hogy a hamisan értelmezett asszimiláció évtizedeiben a gerinctelen és gyökértelen zsidó közönség sem lelkesedett zsidó könyvekért.

A Magyar Zsidó írók Dekameronja — a zsidószívű és zsidótémájú magyar elbeszélőirodalom első nagyszabású gyűjteménye. Reméljük, hogy ezt a kísérletet több hasonló kísérlet fogja követni!

VI.

Hisszük, hogy a szélsőségmentes, hithű katolikus és protestáns közönség emberi és magyar megértéssel fogadja majd ezt a könyvet, amely épúgy az egész magyar irodalomé, mint az ő íróiknak az ő életüket megelevenítő munkái. És hisszük, hogy a zsidó közönség forró, testvéri szeretettel siet azok elé, akik arra használják fel tehetségüket és írásművészetüket, hogy zsidó életmegnyilvánulásokat rögzítsenek le és a zsidó tömegek lelki válságain segítsenek.

A magyar-zsidó írók azt akarják, hogy a magyar zsidóság százezrei találják meg az egyensúlyt legalább önmagukkal és önmagukban mindaddig, amíg egy eljövendő szabadság-korszakban szellemileg és lelkileg újból összhangba kerülhetnek a külvilággal, amely az utolsó években, akaratuk ellenére, elszakadt tőlük.

(1939. július hó.)

**BARÁT ENDRE
BARRABÁS TIBOR
GODA GÁBOR
KESZI IMRE
MOLNÁR ÁKOS
PAP KÁROLY
PATAKI ARTÚR
VESZI ENDRE
ZELK ZOLTÁN
ZSIGMOND EDE**

ELBESZÉLÉSEI

BARÁT ENDRE:

SZÍVEK A SÁRBAN

Délelőtt tíz órára végre elállt az eső. Kiragyogott a nap. A vásárosok homloka is felderült. Hát mégse ázik el az abonyi vásár.

Blum néni leoldozta derekáról a nagykendőt. Kinyújtóztatta eltöpörödött kis testét. Ősz kontyát megigazgatta, gondosan. Most már ideje készülődni a vásárra. Rakodnak a szomszédok is, huzigatják az agyonfoldozott ponyvát.

A lányok, legények is már szállingóznak. Ugyancsak óvatosan kell emelgetni a topánkát, meg a glancos csizmát, hogy el ne fulladjon a cuppogós sárban. És így lesz ez már estig. Nehezen szárad fel ez az agyagos, ragadós dágvány.

Blum néni szorgalmasan hajolgat. Kirakosgatja a mézeskalács-szíveket, meg a szép, színes égetett cukrokat, csokoládéhuszárokat, — a nyálcsorgató cifra-jó holmit, ami ugyan elég szegényes portéka, de mégis kerekre tágítja a falusi gyerekek szemét.

— Hogy ez a szív, néni! — így köszönt rá az első vevő, hetyke bajuszú legény képében. Blum néni lelkesedve dicséri a portékáját. A kis pénzcsekét azután nagygondosan elteszi egy szivaros skatulyába; még a boldogult uráé volt ez az elbarnult

doboz. Most szerény kincseit tartja benne: e „kincseket” mindenhová magával viszi, lám még ide a vásárba is. Van ott abban a skatulyában *egy* szőke fotográfia. Tán nem is középük való a csörgő mindenhatóság, az aprópénz, ami ki tudja, hány bűnös kézen keresztül jut el ide őhöz. De valahogyan mintha ezek az együgyű kis mézeskalács-szívek el-tüntetnék az értük járó pénzecskékről a könnyen-tapadó szennyet.

Meg aztán jó helyre is kerül ez a pénz. Blum néni hosszú évek óta gyűjtögeti, kuporgatja, ó, nem zsugoriságból, dehogy, más az ő terve...

— Csak annyit akarok összeárulni, hogy az én drága fiamat hazahozathassam... — szokta mondani szomszédainak.

A szomszédok ismerték már az öregasszony államát. Blum néni haja akkor még bizony hollófekete volt, hogy az ő egyetlen fiát elbocsátotta, messzire, vércsillagos tájra. Egy évig, kettőig még sűrűn jöttek a rózsaszínű üzenetek. Azután más üzenet jött, gyászosan fekete.

S attól fogva Blum néni hajába hullani kezdett a hó.

A kis özvegyasszony keményen dolgozott, hideg hajnalon ébredt, húsz esztendőn keresztül minden nap, törölgette könny-kiapadatlan szemét, nagy batyukat emelgetett a vásárosok vonatjára és míg remegő hangon dicsérte portékáját, csak arra gondolt, mindig, mindig csak egyre: bizony, hazahozatja az ő drága szép, nagy fiát, megkeresteti, a véghetetlen orosz hómezők alól is kiássa, elhozatja,

igen, hogy kijárhasson hozzá naponta és virágot ültethessen sírjára...

— Sanyika ... Sándor .. — édesedett most is hangtalanul az öregasszony ajkán.

Már áldóan ragyogott a nap, forgalmasnak ígérkezett a vásár. A régholt Blum bácsi szivaros skatulyájában, a sárgult levelek és régi fényképek fölött, egyre vidámabb csörrenéssel gyülekezett az aprópénz. Fogytak a mézeskalácsszívek, s Blum néni úgy érezte, hogy tán a szerelem is csupán azért virul ki az abonyi fiatalság szívében, csakhogy hozzásegítse őt... hogy hazasegítse, igen, Sándort, aki hősi halált halt valahol messze, messze...

Egyszerre hangos kiáltozás, durva nevetés csapódott az élénk vásári zűr-zavarba. Blum néni kis ládaasztalkája előtt négy-öt fiatalember jelent meg. Valamiféle zöld inget viseltek ezek a legények, meg egyforma jelvényt s igencsak kiabáltak. Egy meglett korú, erős bajuszú ember is volt közöttük, aki a vezérüknek látszott.

— Ez a vén boszorkány zsidóasszony is kiuzsorázza a népet! — mondotta harsányan a bajuszos és intett a pelyhes állúaknak.

Azokat nem kellett sokáig biztatni. Az öregasszony alig tért magához a meglepődés ijedtségéből, — a drága szép portékája jaj, máris a sárba, — mit csináltok, gyalázatosak!! — hiába siránkozott, tiltakozott, egyszeribe fellökték egész kis boltját s' a finom égetett cukrok, csokoládék, huszárok belehullottak a sáros latyakba.

Szerencsétlenségére az ő állása egy kissé távolabbra esett s mire az árusok a segítségére siethet-

tek volna, a legények már elszaladtak. Menekülés közben egymásután taposták bele a sok finom mézeskalácsszíveket a sárba. Blum néni úgy érezte, minthogyha az ő szívét is közéjük tiporták volna.

Percbe se telett s mind elszaladtak ezek a kótyagosfejű, felbuzgatott fiatalok; csak egyedül a vezetőjük maradt még ott. Ezt az izzótekintetű, nagy bajuszú embert mintha csak különös varázslat tartotta volna még ott; meghökölten állott a szétrombolt stand előtt. A vásárosok keze ökölbe szorult, szidalmak röpködtek feléje, meg öklök emelkedtek, de az ember csak állott mereven, megbabonázva, révület alatt.

Boldogult Blum bácsi szivaros skatulyája is ott lapult a sárban, kiburulva, a krajcárok és a hatosok szanaszét, a kedves ereklyék is mind a sárban.

De íme egy fakó fotográfia feküdt a meghökkelent ember előtt, képével felfelé s azt nézte, dermedt-riadtan.

Négy katonát ábrázolt ez a kép, négy mosolygós, mundéros fiatalembert, akik bajtársias ölelésben állnak a fényképezőgép előtt. A háttérben a gerendákból összerótt fedezék.

A nagybajuszú, vadtekintetű ember lehajol, fölemeli a képet, letisztogatja róla a sarat. Azután halkan, rekedten kérdi:

— Honnét van ez a kép, izé, a nagysád birto-kában!

Blum néni abbahagyja a jajgatást, szipog, könnyeit törli és felel:

— Hogy ez a kép?... ó jószágos Istenem... hát ezt is a sárba tapodták? Az én drága szép hősi

fiamnak a képét... Hogy honnét van ez nekem? Fiam küldte, a Sándorom, legjobb barátjaival van itten levéve... Legkedvesebb bajtársaival...

A nagybajuszú ember kevély dereka alázatosra törik. Gyöngéden tapigatja a képet. Nem törődik a feléje zúduló fenyegetésekkel s a nagy lármában, ha lehet, most még halkabban kérdi:

— És ha szabad kérnem, melyik volna... a kedves fia?

Az öregasszony megmutatja. Az ember rábólint:

— Aha! A Blum Sanyi! Blum, itt mellettem... Szegény, gránát érte Sábácnál... Ez meg én volnék ... Karja a vállamon ...

Blum néni is nézi, de hiába, ő már nem lát üveg nélkül, ő csak a fiát látja, igen, azt még behunyt szemmel is. Nem érti a dolgot. Hát hogy miért is szelídült meg úgy ez a vadindulatú ember és miért csókol kezét most neki nagy-nagy tisztelettel, bocsánatkérően, neki, a Blum néninek?

Hogy miért? Ki tudná... Blum néni szipákolva, siránkozva hajlik merev derekával, hogy fel-emelje kincsét.

— Tessék csak hagyni... — mondja az ember megindultan, szégyenkezve, — majd én összeszedem ...

Gyöngéden visszatartja az öregasszonyt.

Aztán lehajol, letérdel s szinte a sárba-csuszva szedegeti össze a megcsúfolt szíveket...

BARRABÁS TIBOR:
PESTI LEGENDA

— Halljad Izrael, az örökkévaló a mi Istenünk, az Örökkévaló egyetlen-egy! — kiáltotta énekelve' hitvalló hangon a gyülekezet. A könyörgésbe bántó éllel vegyült Blau úr kiáltása' aki fennhat gon és mégis önmagának ismételte az ígét. Kiáltásában nem volt alázat, könyörgés, csendes bizalom, úgy hangzott inkább, mintha kérdezne, kételkedne, vagy felelősségre vonna.

Mendel, az első padban — gazdag körúti ügyvéd apósa — így szólt Donáthoz az ékszerészhez:

— Te, Donát, hallod, hogy kiabál ez a bolondos Blau az utolsó padban? Mit akar ez az emberi

Amikor Blauról beszéltek, gyakran illették a bolondos jelzővel, pedig csak szegény volt és szerencsétlen, de a gazdag emberek olyan könnyen összetévesztik ezt a két egészen különböző dolgot.

Blau az utolsó pad szélén ült s üres sorok lehettek előtte, hívhették, hogy jöjjön a második padba, ahonnan jobban felfoghatja a rabbi beszédét, ő nem ment. Hol lenne az ő helye, ha nem az utolsó padban? Van-e valaki, aki szegényebb nála! Bizony még a templomszolga is gazdagabb.

Mindenkinek sikerül valami egyszer az életben. Vagy, ha már neki nem sikerült, valamelyik gye-

reke hoz reá szerencsét. Blau úrnak még fiút sem adott az Isten. A felesége házsártos asszony volt és ugyanilyen lett a három leánya is. Betti nem szégyenlette a ház lakói előtt lehordani őt. „Micsoda ember vagy te, nem vagy egy kereső férfi.” Ilyeneket mondott és még különbeket is. Nem beszélnek így egy ügynökkel, akinek önbizalomra van szüksége. Blau ügynökölt már piperecikkekkel, sorsjegyekkel, bélésáruval, tűzbiztosítással; de elég, a többit már fel sem sorolom. Most folytonégő kályhával járkal. Ti nem is tudjátok, hogy milyen nagy város ez a Pest! Ezt igazában csak egy szegény, öreg ügynök tudhatja, aki jár és jár és örökké csak megy.

És mindez hiába! Be kell vallanom, hogy Blau kifogyott a türelméből és hogy nemcsak az Istennel, már a vevőivel is kiabált!

Valaki azt beszélte neki, hogy Isten minden embernek hét jó és hét rossz évet ad. Mikor kezdődik már az ő hét jó éve! Talán valami vétke van! Hiszen nem volt hatalma, hogy sanyargathatta volna a gyöngéket, nem volt vagyona, hogy megkeményíthette volna szívét a szűkölködők előtt. Isten! — gondolta Blau, — Isten! Hol vagy Te ilyenkor, hogy nem segísz egy szegény ügynökön! Mivel töltöd Te az idődet?

Az elmúlt héten már ki akarta rúgni a mérnök. Reggel bement az irodába a startpénzért és Splényi mérnök úr — szép, magas ember — így szólt hozzá:

— Blau, legjobb, ha leszerel maga! Ne menjen többé demonstrálni, úgysem hoz üzletet három hete.

Nem csoda, ilyen pajesszal nem is lehet. Hiszen ezt már maguk a zsidók is utálják.

Blau olyan kicsire húzta magát, mint egy gombóc és a hangja olyan halk lett, mint egy lehellet.

— Splényi úr, legyen türelmes, öreg vagyok, rosszak a lábaim. Legyen elnéző, hiszen egyszer az életben mindenki rászorul egy kis türelemre.

Huszonkilencedike volt. Két nap még és elseje. Steiner, a háziúr megüzente neki a házmesternével, hogy vagy fizet, vagy kiköltözködik. Ő nem a Nép-jóléti! Így bolyongott az utcákon, így ballagott át az Almássy téren s talán a századik lakásba csengetett be aznap. Egy nagyságosasszony nyitott ajtót neki. A hálószoba ajtaja nyitva volt és a falon Jézus olajnyomatú képe, lángoló szívvel.

— Tévedés, nekem nincs ócska ruhám eladó.

— A nagysága téved, én nem ószeres vagyok, én folytonégó kályhával ügynökölok. Tessék megengedni, hogy bemutassam, világszabadalom!

— Nem, bácsika, nekünk nem kell kályha — hangzott a monoton válasz.

Ez a századik „nem” könnyekre indította Blau urat. Nem fordult el, nem is titkolta, hogy sír, hiszen úgyis mindegy, mindenki látja rajta, hogy ő egy tehetetlen ember. Az asszony megijedt szavai hatásától.

— Mi baj van? — kérdezte megindultan.

— Ugyan, tessék engem hagyni, naccsága, nincs meg a házbérem és senkinek sem kell ez a kályha.

— Szegény ember... — szánakozott az úrhölgy. — Ne csüggedjen el ennyire! Imádkozzon bácsika, ha engem valami baj ér, mindig az édes

Jézushoz fordulok és ő gyakran meghallgat engem. Maga forduljon Mózeshez, talán meghallgatja magát, hiszen maguk olyan szépen kitarottak mellette mindig.

Blau szomorúan botorkált le a lépcsőn és azon gondolkodott, hogy milyen butaságot beszélt ez az úrinő. Majd éppen őmiatta jön le Mózes, hogy vegye a versenyt a fával és a koksszal. Épp azért, hogy Blau Ármin, Holló utca négy, kifizethesse a házbérét. A kapu előtt valaki állt. Ez a valaki, hosszúszakállú és őszhajú zsidó volt, hajlott hátú és alázatos, miként Blau maga. Szeme áthatóan nézte az ügynököt, de mégis annyi szelídséggel szólította meg barátunkat, hogy elérzékenyült első szavára.

— Te vagy a Blau? — kérdezte tőle.

Ármin úr körültekintett, hogy vajjon hozzá szóltak-e? Csak egy rendőr állt az utcasarkon, unalmában kardjához veregette gumibotját.

— Talán azt hitted, hogy a rendőrt hívják Blaunak?

— Nem, azt nem hittem, de honnan ismersz í Én vagyok a Blau.

— Silberstein Mózes vagyok — hangzott a bemutatkozás.

— Te mivel ügynökölsz? — faggatta Blau a jövevényt.

— Cipőfűzőkkel, inggombokkal, barátom!

— Micsoda szakma! Ne légy szamar, Silberstein, én jobbat tudok neked ajánlani. Tudod-e micsoda találmány a folytonégő kályha?

— Nem! Nem tudom.

— A tűz örökké ég és nem akar kialudni.

— Igen, Blau, most már emlékszem! Egy nagy hegyen álltam, lánggal égett egy csipkebokor és mégsem hamvadt el.

— Csipkebokor? Bolond vagy, Silberstein! De nem baj, attól még nagyon jó ügynök lehetsz. Gyere velem, én bevezetlek a szakmába s ha üzletet csinálunk, este megfelezzük a keresetet.

A körúton mentek, Blau úgy érezte, hogy egy régi ismerőssel sétál. Sokan megnézték a két különös öreget, de ők ezzel mitsem törődtek.

— Meglátod, Silberstein, hogy ha velem tartasz, sosem lesz gondod házbérre, — dicsekedett Blau és félszeggel figyelte társa ábrázatát, hogy vajjon elhiszi-e neki amit mond. Úgy látta, hogy igen. Mentek, házról-házra, emeletről-emeletre, ajtóról-ajtóra. Blau csodálkozása egyre növekedett. Eddig becsapták orra előtt az ajtót. „Nem hívtunk ószerest” — kiabálták, ha becsengetett. Most mindenki meghallgatta. Két hete nem volt jutalékszámolója, ezen a napon a nyolcadik kályhát adta el. „Mi lehet ennek az oka!” — törte a fejét. „Talán csak nem Silberstein?” Nem, ez teljesen lehetetlen, hisz egyetlen szót sem szólt, csak birkaszemekkel bámulta a vevőket és hallgatott, mintha néma lenne. Az ember a sikereket mindig magának tulajdonítja, csak a bajokhoz keres bűnbakot. Blau is ember volt és egyszerre, üzleti sikereinek csúcsáról megpillantotta önmagát; teljes nagyságában, ügynöki tehetőséggel ékesen. Ő mindig érezte, hogy „tüchtig” ember, de senki a világon nem hitt benne. Azután a felesége is azzal a csúnya kiabálásával hogy elkese-

rítette őt. Nem csoda, ha nem volt önbizalma. Egy igaz! Silberstein hitt neki. Első szavára ott hagyta a régi szakmáját és bízott benne. Valamit hát mégis köszönhet ennek a maflának.

Este hat óra előtt néhány perccel Blau úr beállított a Liszt Ferenc téri irodába. Silberstein letelepedett egy szobor előtti padra és álmodozó tekintettel nézte a Japán kávéház alakjait. Splényi mérnök úr oda volt a csodálkozástól, mikor meglátta a nyolc megrendelő lapot.

— Blau úr, mi történt önnel!

Ez az „úr” és ez az „ön” szó, sohasem hallott, édes zeneként hatott az ügynökre.

— Semmi! — mondotta a legtermészetesebb hangon. — Én mindig mondtam önnek mérnök úr, hogy nem vagyok én rossz ügynök, csak egy kis türelemre van szükségem.

Ha hiszitek, ha nem, hetvennyolc pengő hatvan fillért fizetett ki Blau úrnak a kifestett ajkú, szőke pénztáros kisasszony s amikor kilépett az ajtón, Splényi előre köszönt neki:

— Jó éjt, Blau úr!

Szürkülni kezdett. Silberstein ott ült a padon, Blau így szólott hozzá:

— Gyere, barátom, kimegyünk a Ligetbe osztozkodni. Mehetnének földalattin is, pénzünk az van most-

De az öreg gyalog akart menni s így indultak a Liget felé. A Köröndnél Silberstein a négy szoborra mutatott.

— Kicsodák ezek? — kérdezte.

— Hősök! Nem látod, leverték a törököket!

— Hősök! — ismételte Silberstein. — Látom!

Blau lelkében harc dúlt. Most meg kell feleznie a keresetet. Felezeni! Miért felezeni? És hogyan felezeni! A Múcsarnok mögött, ama hatalmas fákkal szegett téren ültek le, melyet nyáron gyerekek játéka ver fel. Most csend volt mindenütt. Esteledett. A fák ágai között sötétség ült. Blau szorongva így szólt:

— Silberstein! Te kapsz harmincöt percentet, én kapok hatvanötöt, mert én vezettelek be a szakmába és mert te egyetlen szót sem szóltál. Nem mondom, majd ha ügyesebb leszel...

Silberstein szelíden Blau szemébe nézett, úgy, hogy Blau elkapta róla tekintetét.

— Hát jó, legyen, teneked negyven százalékot adok. Remélem, boldog vagy!

Silberstein szomorú lett és nemet intett ősz s mégis oly szép fejével. Blau urat elöntötte az indulat.

— Nem! Hát mit gondolsz, mit adhatok én egy kezdőnek! Ne csinálj bolondságot. Ha velem maradsz, sohasem lesz gondod a házbérre s a feleséged sem fog leszidni az egész ház előtt.

De az öreg csak csóválta a fejét.

— Isten veled, Blau, én megyek. Kívánom neked, hogy jól menjen a sorod és ne legyen szükséged ilyen kezdő társra, mint amilyen én vagyok.

Finoman meghajolt Blau előtt s nagy, fekete kalapját kezében tartva, elindult a kioszk felé.

— Silberstein! Bolond vagy, negyvenöt százalék!

De Silberstein csak ment s most, hogy háta fel-

egyenesedett az alázat púpjából, most látta csak Blau, hogy milyen hatalmas és szép ember ez a Silberstein.

— Silberstein! Ötven százalék! Silberstein! — kiáltja keserűen. — Állj meg! Hatvan százalék!

De az öreg hátra sem tekintett. Blaut ismeretlen szomorúság fogta el, valamit érzett, valami úgy szorongatta a szívét.

— Silberstein! — zokogta. — Gyere vissza, hatvan százalék... Hatvan százalék! Te vagy egy zsidó? Szégyeld magadat!

Blau ott állt a pad előtt, egyedül, a téren, közeben az egész pénzzel. Mózes pedig csak ment a kioszk felé. Léptei zaját felfogta a Liget októberi szőnyege, a lehullott levelek rozsdaszínű halma s a jegenyesoron beömlő holdfény ezüstös glóriával vette körül egyre távolodó alakját.

GODA GÁBOR:
A TANÁR ÚR

A tanár úr kikönyökölt a ablakpárkányon és nézte a „kilátást”. Ennek a kilátásnak kétségtelenül fontos része volt abban, hogy annak idején kivette a lakást. Annak idején... azaz a háború befejezése, a különféle forradalmak és váratlan nyugdíjaztatás után. Ekkor határozta el, hogy kis, csöndes lakásba költözik, ahol minden idejét a magyar irodalomnak szentelheti. Olyan lakást keresett, amelynek ablakaiból fákat s eget lehet látni. A házmester, Bradits úr, aki annak idején liften hozta fel a tanár urat a harmadik emeleti lakásba, azt mondta, miközben a helyiséget mutogatta: „Uraságod nagyon meg lesz elégedve, boldogság itt élni s lakni! És a kilátás! Igen, a kilátás, az valami gyönyörű!” A tanár udvariasan körülnézett. Csakugyan, a kilátás szép volt. Ködösen látszottak még a budai hegyek is, a magas fák lombjai épen a jövődő dolgozószoba ablakai előtt bólogattak s a református templom tornya az ebédlőablakkal szemben ágaskodott. A házmester megismételte: „Igen. Boldogság itt élni!” A tanár úr hallgatott. Bradits úr, nyilván felsőbb utasításra, zavartan kérdezte: „Bocsánat, hogy megkérdezem, de tetszik tudni...” Aztán gyorsan, mint aki már túl szeretne lenni a dolgon: „Uraságod,

ugyebár, izraelita?” Így mondta: izraelita. Ennyi tapintat kijárt a főbérlőnek. A tanár úr elvörösödött. Hogyan fogalmazza meg válaszát! Milyen kínos és pontatlan az ilyen egyszerű, bővítetlen mondat: én izraelita vagyok. Az ember egyebet sem szeretne tenni az ilyen mondattal, mint bővíteni, toldani és különféle bonyolult magyarázatokkal indokolni az indokolhatatlant. Izraelita vagyok! Tanár vagyok! Azaz csak voltam... Irodalom tanár. Méghozzá: a magyar nyelv és irodalom tanára. Továbbá: humanista. Továbbá... Ugyan! Hát lehet mindezt megtárgyalni Bradits úrral! Pedig a ház-mesternek gyakorlott politikai múltja van: részt vett a forradalomban, az ellenforradalomban, az ember megfordul mindenütt, lát, hall, tapasztal, — szokta mondani Bradits úr. Lehet-e egyebet tenni ilyenkor, mint bólintani és rábízni sorsunkat a házfelügyelő világszemléleti jóindulatára és fantáziájára, amely időnként még irgalmat is tud gyakorolni. Mondja is Bradits úr: „Nem baj az, kérern-alássan, én azt tartom, hogy az egyik ember épen olyan, mint a másik.” A tanár úr kissé remeg. A jóindulat, amellyel a házfelügyelő meginvitálja az emberi közösségbe, mélyen sérti. Bántja ez az alkalmi emancipáció. De azért kiveszi a lakást. Csinos kis szobák, szép kilátással. Amott a sarokban áll majd az íróasztal, azon fog dolgozni háromkötetes munkáján, amelyben újra felméri a magyar irodalmat. Ha elunja a munkát, kibámul majd az ablakon, nézi a Budáról idevillanó hegyeket és a református templom karcsú tornyát. Elvonult, magányos élet következik. Iskolában nem taníthat. A

pálya derékbátört. Ezerkilencszázhusz augusztus el-seje van. Azt mondják: a hazát csak egyféleképen lehet szeretni és szolgálni. Az olyanféle ember, mint a tanár úr, már ezekben a húszas években kezdi a maga külön, belső száműzetését. Harmincnyolc éves, tavasszal és ősszel kiújulnak comblövése nyomán támadt fájdalmai. Karriert nem fog csinálni. Sem ő, sem barátai. Gyermekeiket nem küldhetik az egyetemre. Felekezetük állandó kísérője lesz minden tervüknek és észre sem veszik: külön állnak, valamilyen sajátos világba kényszerülten, különös emigrációba, mely épen ezekben az esztendőkbek kezdődik. A tanár úr gyanakszik a világra, fejcsó-válva nézi az embereket, kik gyanútlanul és ügye-sen élik világukat és nem is sejtik, hogy ezekben az esztendőkbek kezdik lerakni egy húsz évvel ké-sőbb születendő törvény alapjait. Ebben az időben Eötvös Józseffel foglalkozik, Berzsenyiért rajong és szótárt szerkeszt a magyar nyelv helyes haszná-latának népszerűsítésére. Négy oldalon keresztül támadja az egyik folyóirat. Tizenkilenc germaniz-must jegyez ki a támadó cikkből. Egyébként csön-des, szerény lakója a háznak. Szeretik. Azt mond-ják rá: rendes ember. A házmester türelmes és jó-indulatú. Pontosan fizeti a laktórt. Derék zsidó... Ezerkilencszázharminckilenc, augusztus. A ta-nár úr kikönyököl az ablakpárkányon és nézi a „ki-látást”. Nézi és búcsúzik a református templom tornyától, az ablakon beleső lomboktól. Szépen meg-köszöni, hogy húsz éven át olyan sokszor megpi-hent az íráson elfáradt tekintet rajtuk. Merengésé-ből a belépő házmester hangja veri fel: „Csakugyan

elhagy bennünket holnap reggel a tanár úr?” — kérdi Bradits. „Engem hagytak el, kedves Bradits úr — mondja és szomorúan néz szét az üres lakásban.

A lakás már majdnem teljesen üres. Hetek óta folyt a holmik eladása. Félteve őrzött régi kredencek, lógóbelű karosszékek cseréltek gazdát. Persze, az íróasztal is. Egy öreg zsidó vette meg, fillérékért. A tanár úr megsimogatta a távozó íróasztal vastos tintafoltokkal borított posztóját (minden egyes tintafolt születésére emlékezett). Megsimogatta, miközben két, vastagkarú ember vitte kifelé az ajtón, mint egy koporsót. A tanár úr gyűlölte a hamis romantikát, még magának is csak annyit vallott be, hogy szó sincsen simogatásról, mindössze véletlenül ért hozzá két ujjal. A könyvek is sorra kerültek, tizenöt-húsz kötetet kivéve. Ezek vele utaznak most, hogy örökre ... A tanár úr irtózik a szótól: örökre. Örökre csak meghalni lehet. Egyébbel kapcsolatban e szó használata nagyképű, színpadias és léha. Hogyan is kellene ennek az utazásnak műfaját meghatározni? Emigráció? Nem. Semmiesetre sem. Legfeljebb egy sajátos száműzetés folytatása, amely már a húszas években kezdődött. Milyen tele volt akkor még ez a lakás! Itt állt a kredenc, a szép porcellánokkal, itt az ágy, errefelé a bőrgarnitúra, itt az ebédlőasztal, a színes kendővel és a virágok. Illetve, a virágok még mindig itt állnak, — állapítja meg a tanár úr és már

lendíti is a kopott öntözőkannát, hogy megitassa a mélyzöld leveleket. Minek öntözöm őket? — kérdezi magától. Holnap elutazom, soha többé nem látom ezeket a zöld leveleket, négy kertészkedő év gyümölcseit. A tanár úr lelke hetek óta egyre erősebben megedződött a különféle tárgyaktól és emlékektől vett búcsú folytán. Rossz, szomorú dolog búcsúzni. De ezt is megszokja az ember.

A házmester a szoba közepén áll és azt mondja: „Hát csakugyan utazik!! Sajnálom. Nem kellene ilyen érzékenynek lenni.” A tanár úr mond valamit, hogy nem érzékenység, csak nem tud megélni, ne beszéljünk róla ... Bradits széttárja karját: „No, no, tanár úr, maguk ügyes emberek, valamit mindig csak kitalálnak, amiből meg lehet élni.” Bradits áll a szoba közepén és vár. De hiába vár, nem kap feleletet.

A tanár úr fel-alá jár az üres lakásban, amelyben mindössze már csak egy dívány áll az ebédlő közepén, a már leszerelt és eladott csillárra emlékeztető, mennyezetből előremeredező drótok alatt. A házmester a díványra mutat és fitymálva mondja: „Ez is kiszolgált már! Emlékszem még, mikor újra áthúzatta. 1927-ben.” A tanár úr megáll: „27-ben! Nem, Bradits úr. 929 februárjában...” Bradits töpreng, aztán helyeslően hümmög. „Nem eladó?” — kérdi bátortalanul. — „Megvenném! Mennyiért adja!” Furcsa szokása a tanár úrnak, hogy amikor valaminek az árát mondja, szégyenlősen elfordítja a fejét. Most is így tesz. Elfordul és zavartan feleli: „Tíz pengő!” Mire Bradits: „Adja olcsóbban. Nem is annyira vásárolni akarok vala-

mit, mint inkább emléket szeretnék a tanár úrtól. Én csak egy szegény házmester...” A tanár félbeszakítja: „Jó. Rendben van. Vigye öt pengőért, Bradits úr és álmódjon rajta olyan szépeket ebéd után, mint amilyeneket én álmodtam néha.” Bradits kiszámolja az öt pengőt a tanár úr tenyerébe és azt mondja: „Mindjárt felhívatom a vicét meg egy inas gyereket a szomszédból, hogy levigyük a lakásomba.” A tanár úr közbeszól: „Ma éjjel még hadd aludjam rajta, miután még az ágyamat is eladtam.” A házmester ránéz a tanár úrra, töpreng egy ideig, aztán megszólal: „Jó. Nem bánom. Sőt, a pénzt is itthagynom. Megbízom én a tanár úrban!”

Bradits a díványra telepszik, tenyerével nyomkodja, hogy a rugókat kipróbálja. Egyszer csak a virágokra esik a tekintete: „Csak nem viszi a virágokat magával!” — kérdi. „Nem. Dehogy viszem. Magának adom őket. Becsülje meg jól a virágokat. Négy évig öntöztem ezeket a leveleket, fogadalmat tettem, hogy nem unom el az ápolásukat. Felneveltem ezeket a szép, hosszú, lapátalakú leveleket és amit nem sejtettem volna soha, a maga számára neveltem fel őket, Bradits úr. Sőt, van itt még egy vén hokkedli is, azt is magának adom, meg egy létra, kicsit rozoga már, legyen ez is a magáé és van itt egy öreg falióra is, azt se vette meg senki, fogadja el tőlem.”

Bradits ijedten áll a szoba közepén, a váratlanul szerzett zsákmány fölé hajolva. Lassan magához tér, az udvaron át leordít a segédházfelügyelőnek, aki pillanatok alatt lihegve érkezik fel a lakásba. Bradits a fiatal és vézna segédházfelügyelő

vállára helyezi a faliórát, kezébe nyomja a hokkedlit, másik kezébe s hóna alá a virágvázákat, nyakába a létrát és ráparancsol: „Vigyázz! Indulj! De meg ne botolj, mert nyakon váglak!” A segédházfelügyelő megindul Bradits zsákmányával. A házfelügyelő is búcsúzik és siet a zsákmány után.

A tanár úr magára marad, becsomagolt koferei körében. Ledobja kabátját, ledől a díványra, amely már nem az övé. Kezét mellén keresztbe fonja, úgy tesz, mintha nem történnék vele semmilyen különös dolog. Nem is érti, mint történhetett mégis, hogy minden átmenet nélkül könnyek peregtek le az arcán.

A tanár úr nem tulajdonít a könnyeknek túlzott jelentőséget. Úgy véli: a könnyek inkább az idegállapotot jelzik, mint azt az okot, amely miatt kibuggyantak a szemhéjak mögül. A szobában sötét van, villanyt nem lehet gyújtani, mivel már a lámpákat is kiárusította a tanár úr. Némán fekszik a díványon és a nagy csönd egységét csak egy-egy köhintéssel bontja meg. A csönd, a sötétség idegessé teszi. Felkel, gyufát keres és meggyújtja a már előre odakészített gyertyát. A gyertyafény homályosan világítja meg a becsomagolt, de még le nem zárt bőröndöket a padlón. Fel-alá sétál és néha fel-emeli a gyertyát, ujját ide-oda húzogatja a lángon keresztül. Buta játék, gondolja, aztán néhány csepp viaszkot cseppent a koffer tetejére s a forró cseppekbe nyomja a gyertyát, hogy megálljon. Kezét

hátán összekulcsolva folytatja sétáját körbe a sötét és üres lakáson. Az ablak nyitva van, időnként megáll előtte, lenéz a sötét mélységbe és érzi, távol van, borzasztó távol az öngyilkosságtól. Utálja a halált. Ötvennyolc éves. Dolgavégezetlen. Húsz éve már, hogy nem tud beleilleszkedni valamibe, amiből most aztán kibillennek azok is, kik lóhalálában siettek „beleilleszkedni”. Meleg, éjszakai szél fúj, a gyertya lángja remegve táncol. A tanár úr a bőröndökre néz és azt gondolja magában: „Minek csinálom mindezt! Minek utazom holnap ötven órán át, hogy megérkezzem egy teljesen idegen városba, ahol még a szójátékaimat sem érti meg senki. Ott „elkezdek” valamit. Valamit, ami idegen tőlem és amiért minden bizonnyal kár erőszakolni az életet. Különbösen is, ez a mindenáron való életmentés undorító. Hát akkor minek megyek!” A tanár most hangosan, tagolva mondja: „Azért megyek, hogy visszajöjjek.” Aztán újra magában: „Dehát miért kell mennem! Talán a politikai elképzeléseim miatti Talán világszemléletem miatt! Talán könyveim szelleme kényszerít távozásra! Nem. Még csak ennyi sem jutott osztályrészemül. Nem ámitom magamat. Nem eszméim forradalma, nem tollam vagy nevem ereje miatt kell távoznom. Mennem kell. egyszerűen azért, mert zsidó vagyok. Ez minden. Még az sem adatott meg nekem, hogy száműzetésről beszélhessek, még annyi sem, hogy valamely hősies szellemi csatavesztés kényszerítsen távozásra. Nem vagyok száműzött, legfeljebb menekült. Száműzött csak addig voltam, amíg otthon éltem. Ez alatt a húsz év alatt voltam száműzött. Ez a világ

számúzta eszméimet, vágyaimat, indulataimat és azt a szeretet, amelyet hazám iránt érzek. Amíg a többiek tülekedtek, hogy „beleilleszkedjenek”, én vállaltam a magam száműzetését. Nem lett belőlem semmi. A kredencet kellett eladnom, hogy jegyet válthassak a vonatra. De tudtam legalább: eszmékért vállalom a sorsom. Azt mertem hinni, hogy bűnösnek tartanak és íme kiderül: nem tartanak hősnek, sem eszmék harcosának, egyszerűen csak egy nyomorult zsidónak tartanak, akire más törvények állanak, mint a többiekre.”

A tanár úr homloka izzad. Visszafekszik a díványra, amely már nem az övé és lehunyja szemét. Nem alszik, csak emlékeket idéz. Nem is emlékeket, csak képeket a múltból. Futó, rövid képeket, amelyek nyomán leperreg ötvennyolc év története. A tanár úr legyint, hirtelen mozdulattal jobboldalára fekszik, tenyerébe temeti arcát és megpróbál aludni. Gyűlöli az emlékezést. Nagyon gyűlöli.

A padló ropog. A szőnyegtelen, üres szobák felnagyítják a ropogás hangját. Most, hogy a lakásban a koffereken kívül nincs már semmiféle tulajdona sem a tanár úrnak, talán először életében: fél. A képzelet már nemcsak padlóropogást, hanem más titokzatos hangokat is hallat a tanár úrral. Mintha az előszoba zárján valaki babrálna. Húsz év óta soha senki még csak meg sem kísérelte a betörést. Éppen ezen az éjszakán? Ezen az utolsó éjszakán, amikor már minden üres, még a virágokat is elvitte a Bradits úr. Pedig valaki babrál az ajtón. Halkan kapirgál az üvegen, mintha nem találná a sötétben a kilincset. A tanár úr felül a díványon. Megnézi

óráját: féltizenegy. Nincs késő. Óh, mit szól majd a betörő ehhez az üres lakáshoz? A tanár úr most felkel a díványról, halkan, lábujjhegyen lépked az előszoba irányába, lopva körülnéz a szobán, amely kínosan üres és a magántulajdonnak ilyen szembe-tűnő hiánya eloszlatja félelmét. Az előszobaajtó tejüvegén át alacsony ember sziluettje látható. Egy ujjhegy kopogtat halkan az ablaküvegén. A tanár úr kiszól: „Ki az?” Ijedt női hang válaszol kint-ről: „Én vagyok!”

— Én vagyok? — ismétli kérdően a tanár úr az ismerős hangot. Kinyitja az ajtót, amelynek küszöbén a szomszédék cselédlánya várakozik főkéntösen, ijedten, kicsinyen. „Mit hoz, fiam?” — kérdezi és a leány nagyon halkon és szépen mondja: „Süteményt sütöttem az útra. Titokban. Fogyaszsa el egészségben és áldja meg az Isten a tanár urat, ha többé nem látnám.” A leány átadja a süteményt, bög, kötényét arca elé kapja és fut kifelé. A tanár úr magára marad az előszobában a süteménnyel, csak áll, áll és töpreng: „Mit mondjak most?” — kérdi önmagától. — „Mondjam-e: milyen szép a világ, milyen jók az emberek? Egy mákos-sütemény kapcsán higyjem el az emberiségnek a szeretet jelenvalóságát? Ezek a kis, nyomorúságos, jó emberkék, ezek, akik parányi, átkozott jótéteményeikkel könnyet csálnak a szemünkbe és megpuhítják érzelmeinket és becsapnak bennünket, mert a világról való helyes ítéletünket egy mákos-süteménnyel akarják befolyásolni, — mondom, — ezek az átkozott kis jóemberek, megnehezítik számunkra a búcsút és kezünket, amelyet évekig tartó kinnal

megtanultunk ökölbesorítani, egyszerre megint simogatásra kényszerítik és szívünket, amelyről azt hittük, elég kemény már ahhoz, hogy ne legyünk örökké boldogtalanok, újra meglágyítják egy kis mákossüteménnyel.

A tanár úr a dívány szélére telepszik, felbontja a csomagot és megeszik két darabot a mákossüteményből. Utána ismét végigdől a kanapén, jövőjére, utazására, ötvennyolc évére és a „lehetőségekre” gondol. Aztán halkan mormogja maga elé: „Fog ez menni. Ca ira! Ca ira!” Tűnődik: — Mi fog mennie Talán az, hogy valahol talál majd egy falat kenyeret! Vagy az, hogy a Parc Monceau-ban üldögélhet délelőttöként és a St. Geneviève könyvtárból kiveszi esetleg Berzsenyit? Mi fog menni! Az, hogy nem hal éhen egy Ötvennyolc éves ember, aki talán majd pikáns képek árusításával keresi meg kenyerét, holott három kötetben szerette volna megírni a magyar irodalom történetét! Mi fog menni? Talán az, hogy öt évben egyszer találkozik valakivel, egy másik zsidóval, akivel együtt szavalhatják valamely idegen város uccáin Petőfi verseit vagy Krúdy prózáját!

A tanár úr lassan elalszik. Egyik karja lelóg a dívány oldalán, szája kissé megnyílik és a lélegzetvételek csak lassan követik egymást, akár a haldoklóké. Nem álmodik. Időnként a lélegzetvétel mély sóhaj alakjában tör föl belőle.

Indulatos kopogás veri fel álmából. Még csak hét óra. Ráért volna nyolcig is aludni. Felül a díványon, szemét dörzsöli, két lába kalimpálva keresi a papucsot. Ki zörgeti fel ilyen korán? Kicsoszog

az előszobába, kinyitja az ajtót. A segédházfelügyelő érkezett egy zöldkötényes, szőke inassal. Megállnak az ajtóban, meghajolnak, a segédházfelügyelő beszél: „A Bradits úr küldött bennünket, hogy vigyük le hozzá a díványt és azt kérdezteti a tanár úrtól, hogy nincs-e véletlenül a speizban néhány üres befőttes üveg, amire már úgy sincs szükségai” A tanár nézi a két embert, aztán révetegen mondja: „Az is van. Minden. Dívány, virág, létra, hokkedli, befőttes üveg! Hogyne lenne! Hiszen az évek folyamán egyenesen Bradits úrnak gyűjtöttem mindezt.” A két ember összenéz, nem értik, amit hallanak. De a tanár úr már siet is a speizba, összeszedi az üvegeket, vagy húszat és átadja a szőke inasnak. Aztán a díványra néz, szeretett volna még életében utoljára egy órát aludni rajta. Nem lehetett. Bradits úr sürgeti, a két legény kitarja az ajtószárnyakat, megemelik a díványt és viszik, viszik, irgalmatlanul viszik kifele.

A tanár úr hosszan utána néz a távozó díványnak, sok boldog ebédutáni álmot őrzőjének, nem lágyul el, nem szól egy szót sem, csak letérdepel a kofferek hátára, hogy kulccsal zárja le a lakatokat.

KESZI IMRE:

A SZEGÉNYSÉG ÖLTÖNYE

Este volt és Goldmann hazafelé tartott. Fekete kabátot és fekete szakállt hordott, amelyből itt-ott fehér szálak tekeregtek elő.

A ház, melynek kapujába Goldmann befordult, szürke volt és piszkos, sötét lépcsőkkel. Goldmann szemeinek nem volt mire támaszkodniuk, de lábai ismerték a járást. Így vergődött fel a negyedik emelet szürke folyosójára. És így találta meg, okos kezei tapogató útján szobája szürke ajtaját. Az ajtó be volt zárva, szabályosan, ahogy Goldmann reggel, mikor dolga után ment, bezárta. A kulcs körülményesen került elő a zsebek foszlányos rejtékéből. Az ajtó kinyílt és Goldmann belépett a szobába. De akkor már ott ült a hosszú ismeretlen.

Hogy jöhetett be, mikor ajtó-ablak szigorúan zárva voltak? Bizony csodálatos volt. De volt itt egyéb csodálatos is. Az, hogy a hosszú ismeretlen egyáltalában nem is volt ismeretlen. Goldmann úgy érezte, hogy nagyon is közeli ismeretségben van vele ez az ember. Mintha mindig mellette lett volna és követte volna útjain. És így a találkozást nem érezte meglepőnek. Sőt találkozásnak sem.

Az ismeretlen szintén nem mutatkozott feszélyezettnek. Egészen otthonosan ült a kis szoba

egyetlen székében, egészen otthonosan nyújtotta ki a hosszú lábát. Goldmann keresztülesett rajta a sötétben. Tulajdonképen csak akkor vette észre őt.

— Jó estét! — köszönt az ismeretlen. Sajátos, kongó, üres hangja volt és kellemetlen fanyar mosolya, Hosszú volt, nagyon hosszú. Fekete kabátot hordott és fején egészen otthonosan ült a fekete sabbeszdekli. De szakálla nem volt neki. Se szakálla, se bajusza, se szemöldöke, se szempillája. De még csak haja sem volt. Egy szál sem. Egyáltalán semmije sem volt neki.

— Jó estét! — köszönt vissza Goldmann és megállt az ismeretlen előtt. Egész napi munka után négy emeletet kapaszkodott fölfelé és most tulajdonképen le szeretett volna ülni. De székébe már beletelepedett volt az ismeretlen. És a legkisebb szándékot sem mutatta arra nézve, hogy valaha is felálljon és átadja a helyet jogos tulajdonosának.

Goldmann tehát megállt az ismeretlen előtt. Azaz hogy inkább a szék előtt. És farkasszemet nézett az ismeretlennel. De az nem sütötte le a szemét. És egyre ismerősebb lett Goldmann előtt. Csak éppen hogy néven nem tudta nevezni.

— Csodálkozol, ugye, hogy szemtől-szembe látsz! Mi? — vigyorgott az ismeretlen, egészen kedélyesen. — Sokszor volt már velem dolgod? Ismersz, mi?

— Ismerlek hát! — mondta Goldmann. — Régen ismerlek és jól ismerlek, csak éppen, hogy néven-nevezni nem tudlak. Mindamellet, ismerlek jól és éppen régi ismeretségünkre való tekintettel arra

kérlek, hogy állj fel a székemből, mert fáradt vagyok.

— Én is — mondta az ismeretlen nyugodtan.

— Eleget dolgoztam, eleget tettem érted. Hát tényleg nem tudod, ki vagyok!

— Mondom, hogy olyan ismerős vagy, mint a saját tükörképem — felelt Goldmann, — viszont épp olyan kevésbé tudom hirtelenében megmondani, hogy ki vagy, mintha saját tükörképemmel találkoznék az uccán.

— Ejnye, ejnye — csóválta fejét az ismeretlen. — Hát ilyen kurta az emlékezeted! Nem tudod mikor találkoztál velem!

— Ismerlek, mint a tenyeremet. És mégsem tudom.

— öregszel, Goldmann cimbora, öregszel. Hát nem emlékszel arra a szép péntek estére, mikor ott ültetek az égő gyertya és a fonott kalács mellett? Szépek az ily családi péntek esték, mi! Van bennük valami nyugalmas, valami biztonságos. Ugye, koma! És egyszer csak katonák és fegyveres parasztok törtek rátok! Apád ott maradt vérbe fagyva, a pénzes fiók pedig kiürült. Ki állt őrt akkor az ajtó mellett!

— Emlékszem! Emlékszem! Éppen olyan voltál, mint most.

— Jól esik ugye hallgatnod a szavaimat, cimbora! Hajh, régi szép idők! Hát aztán emlékszel-e arra, mikor a zsákokra ültettél engem! ...

— A zsákokra!...

— Bizony, ma is bosszankodom még, ha eszembe jut. Te a házban, én a ház mögött, te a bolt édes

illatai között, én hátul a raktár bűzeiben. És mennyi ideig ment ez így! Sovány asszonyod testessé gyarapodott, fiad felnőtt és segítőtársad lett és ültetek hárman, vígan, kövéren és széphúsan a boltajtó csilingelésében. Én meg az árnyékban rostokoltam. De aztán egy este, hogy beléptél a raktárba...

— Ne beszélj erről, kérlek, ne beszélj...

— Most se beszéljek! Nem volt elég hallgatnom akkor, húsz éven át? Bizony, egy este beléptél a raktárba és a sűrű sötétben egyszerre megpillantottál valami nyurga árnyat, valami még sűrűbb és fenyegetőbb sötétet. Engem, pajtás, engem!

— Mondd, mit akarsz tőlem! Miért kínozól?

— Bizony én ültem ott a zsákokon. S másnap dohos, használhatatlan volt bennük a búza. Emlékszel, kisöreg? És harmadnap háborús hírek hallatszottak és a gabonának, melyet vásárolni akartál, éig szökött az ára. És negyednap a bank! És ötödnap az állatvásár? És hatodnap a hitelezők? És hetednap a szombat? A zsíros ebéd? Nos, felfrissítettem egy kissé azt a lusta emlékezetedet?

— Fel, jaj, fel!

— Ki fogta a kezedet, míg az asszonyok feleségedet mosták a szomszéd szobában?

— Oh, hallgass! Hallgass!

— És mikor a hivatalos posta jött? Az olasz frontról. Ahol egyetlen fiad harcolt? Ki olvasta veled együtt a levelet, na ki?

— Jaj, jaj!

— És hogy egyedül maradtál, szegény és elhagyott, ahogy barátaid elszöktek mellőled és magányod nő, növekedett, ki lett barátaid helyett

egyetlen barátod, ki állt állandóan melletted! Ha munkára mégy, kinek a kutyaléptei követnek árnyékodban! Ki az, aki nem hagy el soha, holott is mindenki elhagyott és egyedül vagy az emberek között!

— Ki!! ...

— Na, ki! Hát bizony én. A dalleszod! A szégyenséged, a nyomorod, az öregséged, a betegséged, a zsidóságod. Bizony én, öreg cimborá. Ilyen fiú vagyok én. És te! Hát nem felállítanál a székedről! Nem szégyeled magad!

— Hogy én szégyelem magam! — mondta Goldmann és rálépett a dallesz kinyújtott lábára.

— Hát nem! Te pedig légy szíves és sürgősen állj fel a székemről, mert, mint ezt már közöltem veled, fáradt vagyok. Különben is legjobban tennéd, ha összepakkolnál és elpusztulnál innen. Hívatlan vendégnek ajtó mögött a helye, — szólt és újfent rálépett a dallesz kinyújtott lábára.

— Au! — mondta a dallesz és gyorsan behúzta a lábát. — Goromba vagy. Nem gondolod, hogy az embernek tyúkszelei is lehetnek! Hát olyan mai csirke vagyok én, akit csak úgy lehet küldözgetni, ide-oda! Lehet, hogy sohse hívtál, de mindig megtúrted a szolgálataimat. Ennyi szolgálati év után már igazán nyugdíjjogosultnak érezhetem magam. És most raknál ki az uccára! Hol itt a méltányosság, az emberség! Igazán néha már szinte hajlandó vagyok hinni az antiszemitizmus létjogosultságában, mert ilyesmi is csak zsidóknál képzelhető el.

— Hallod-e, öreg, neked aztán igazán rosszul

áll az antiszemitizmus. Hát nem vagy te egy igazi zsidó dallesz?

— Dehogynem! De épp azért vagyok antiszemita. El tudsz te képzelni antiszemitább dolgot, mint egy igazi zsidó dallesz! Hát van antiszemita a világon, aki többet kínozná a zsidót, jobban a májára, a lépére gázolna, mint a dallesz? De szó ami szó: hálátlan nép is vagytok ti zsidók. Egy régi jó magánalkalmazottat, mondhatnám, munkatársat, öreg korára egyszerűen kitenni az uccára? Lehet ennél feketébb hálátlanságot csak elképzelni is? De van még ezen a földön jog és törvény. Még talán ellenetek, zsidók ellen is. És én nem megyek ki innen. Nekem jogom van itt maradni. Jogom, Isten és ember előtt. Nem mozdulok egy tapodtat sem.

— No, azt majd meglátjuk! — mondta Goldmann és megragadta a dallesz két hosszú száraz kezét, hogy felállítsa székéből. De a dallesz csak mosolygott: jól benne ült a székben.

— Ajvé! — mondta Goldmann csüggedten. — Hát én hol fogok ülni?

— Te? — nevetett a dallesz. — Ahol akarsz! A padlón. Nézd, milyen remek, szálás padló van itt. Végig is fekhetsz rajta éjjel. Mert azt ugye, mondanom sem kell, hogy az ágyban aludni én fogok? Te virraszthatsz. Muszáj neked minden éjjel aludni? Hol van az megírva? És vacsoráról remélem gondoskodtál?

— Egy személyre — vacogta Goldmann.

— Oh, köszönöm, elég az nekem — mondta a dallesz szerényen — az utóbbi időben sajnos már nem szuperál úgy a gyomrom, mint régente.

— Kedves Dallesz úr! — didergett Goldmann, — igazán nagyon örültem, nagyon örültem: De mégis, ha meg nem sérteném... meddig tetszik maradni!

— Hát bizony, Goldmann barátom, — mondta a dallesz, — azt nem lehet tudni. Én csak úgy gondoltam, hogy mi már elég öregek vagyunk mind a ketten, majd csak összeköltözünk és együtt éldegélünk szépen kettecskén, míg valamelyikünk aztán csendesen el nem búcsúzik e földi siralomvölgyétől.. Mellesleg megjegyezve: én halhatatlan vagyok. Hát te!

Amire szegény Goldmann, — mit is tehetett egyebet, — elvonult a sarokba és zokogva imádkozni kezdett. Sűrűn hajlongott is hozzá és sebesen verte a mellét. A dallesz meg ezalatt jóízűen megette a vacsorát. Aztán le is feküdt. Fülére húzta az ócska paplant, befordult a falnak és már aludt is.

A szegény Goldmann pedig csak imádkozott és zokogott reggelig, hajlongott és a mellét verte. Heggel pedig beburkolódzott imaköpenyébe és feltéverte az imaszíjakat, úgy kezdte az új napol. Hát egyszer, amint fölneéz, ott áll mellette a dallesz.

— No, öreg barátom! — mondta a dallesz és csúnyán mosolygott. — Hallottam, imádkoztál és könyörögtél egész éjjel. Látom már, hogy terhedre vagyok. Hát ne mondd, hogy a dallesznek nincs szíve, hogy könyörtelen és irgalmatlan. El fogok menni tőled és vissza se nézek hozzád. De egy feltétellel — és a dallesz most egészen közel hajolt Goldmannhoz, úgy beszélt bele az arcába. Nem volt jó szaga a dallesznek: egyrészt megérezett rajta a

vacsorára fogyasztott fokhagyma és kvárgli, másrészt azonban a dallesz már természetől fogva is rossz-szagú.

— És mi legyen az a föltétel? — ragyogott fel Goldmann a régmósott imaköpeny alatt.

— Nézd, barátom, — mondta a dallesz és szomorúan végigmutatott magán, — látod az öltönyömet? Milyen kopott, milyen rongyos. Hát lehet ilyen ruhával az uccára menni, emberek közé! Kivált a mai világban, mikor igazán senki se nézi a lelki értékeket, csak a külsőt, a ruhát! Érvényesülhet egy szegény dallesz ebben a társadalomban! Ezért kénytelen vagyok téged arra kérni, hogy szabass nekem egy rendes öltönyt. Nem ragaszkodom elsőrangú szabóhoz, sem békebeli posztóhoz. Ne vedd rossz néven, hogy távozásomat ilyen költséges feltételekhez vagyok kénytelen kötni, de meztelenül utóvégre mégsem szaladgálhatok az uccán.

— Rendben van, — vakarta meg a fejét Goldmann, — még ma elviszlek a szabómhoz, a kiváló Lózer mesterhez. Pénzem ugyan nincs, de talán dolgozik Lózer hitelbe is.

— Mindegy az nekem, — legyintett a dallesz. — Inkább az irányban vannak némi aggályaim, hogy vajjon ez a Lózer feladata magaslatán áll-e. Mert nézd, ámbár az imént közöltem veled, hogy nem ragaszkodom elsőrangú szabómesterhez, mindamellet nem szeretnék valami elszabott, elfuserált ruhában szaladgálni évekig, míg megint hozzá jutok egy új öltönyhöz. Illőnek tartom, hogy figyelmeztesselek, miszerint én adok valamit magamra. Ezért ragaszkodom ahhoz, hogy a ruha ne legyen

se bő, se szűk, se hosszú, se rövid. Igen. főleg rövid De legyen. Nincs nevetségesebb annál, ha egy magmfajta hosszúranyúlt legény rövid ruhácskákban szaladgál. Márpedig én súlyt helyezek megjelenésem abszolút komolyságára.

— Majd figyelmeztetjük Lózer mestert! — mondta Goldmann és ismét elmerült imájában. Ezúttal hálaimát rebegett az egek urához. A dallesz ezalatt megette a maradék fokhagymát és kvárglit. Utóvégre egy szegény dallesznek reggeliznie is keli.

Reggeli után Goldmann és a dallesz karonfogva elindultak Lózer műhelye felé. A szabó a kis széken ülve fogadta őket. Szürkésárga, hegyes kecskeszakálla rezgett és drótkeretű pápaszemét orra hegyére húzta le, úgy leste az üveg fölött a belépőket, mint ez minden idők, minden szabóinak szokása, a világ teremtése és a pápaszem feltalálása óta.

— Isten hozta reb Goldmann — szólt gyanakvón és szakálla táncolt ráncos sovány nyaka fölött — talán bizony azért jött, hogy tartozásait rendezze.

— Maga egy vicces ember, Lózerleben, — mondta Goldmann elismerően, — de ezúttal majdnem eltalálta az igazat. Azért jöttem, hogy egy öltönyt rendeljek ennek az úrnak a számára.

— *Rendelni?* — mondta Lózer és bizalmatlanul mérte végig a dallesz hosszú alakját. — És ki fogja *fizetni*, ha meg nem sérteném, reb Goldmann? Ön talán, vagy ez az úr? Vagy talán az örökkévaló, áldott legyen az Ő neve! Beláthatja, hogy az utóbbi megoldás számomra ...

— Hogyne, belátom, Lózer mester — nevetett Goldmann — ezúttal azonban egyikünk sem fog fizetni, maga ezt az öltönyt hitelbe fogja megcsinálni, Lózer mester.

— Hitelbe! — és Lózer idegesen megcibálta a szakállát — erről szó sem lehet!

— Dehogynem! — mulatott Goldmann. — Maga nem tudja, ki ez az úr itt.

— Na és! — dohogta Lózer, már beletemetkezve munkájába. — Ha tudom, azzal gazdagabb leszek! Magáról is tudom, sajnos, hogy kicsoda, elemondhatom, nem sok örömem van belőle.

— Maga nevetni fog Lózerlében, — veregette meg a szabó vállát Goldmann, — nevetni fog és ug-rani, mint egy kecske.

— Maga meg ne kecskézzon itt, Goldmann, — háborodott fel Lózer, — inkább fizesse ki a tartozásait. Nézze meg az ember! Hitelt kér és még kecskézik itten. Mire föl! Azért, mert valakit felhozott az uccáról...

— Lózer, Lózer, maga nem tudja, kivel áll szemben. Hát vegye tudomásul, hogy ez az úr az én dalleszom.

— Mi! — ugrott fel Lózer a székről. — Hát teljesen megbolondult maga, mint az örült, aki az uccát futja és ragadozik ottan, mert örökké tart kegyelme! Miket beszél itt maga össze!

— Igazat! — mondta váratlanul a dallesz, sa-játos, kongó üres hangon, — én vagyok ennek az embernek a dallesza, — és Lózer jól ismerte ezt a hangot...

— Úgy! — pattogott, szakállát tépdese, —

szóval maga a Goldmann dallesza. És idejött a nyakamra. Hát nem elég nekem a magamé! És én egy dallesznak csináljak egy öltönyt hitelbe! Egy ilyen hosszú longárnak! Hiszen csak anyagban annyi kell rá, hogy utána bátran bemondhatom a bankrottot. Hát bolondok maguk mind a ketten, vagy engem hisznek annak!

— No, ide figyeljen Lózer, — szavalta Goldmann, — ez az úr tegnap este meglátogatott és miután az éjszakát nálam töltötte, megígérte, hogy hajlandó lesz engem végleg elhagyni, azzal az egy feltétellel, hogy csináltatok neki egy öltönyt, mert a régi rongyos már. Érti végre, Lózer mester! Ha most maga hitelbe megcsinálja ezt az öltönyt, akkor a dallesz elmegy tőlem. Én meg nem csak a régi adósságaimat fizetem ki, de hajlandó leszek egy kis készpénztökével támogatni magát. Na, mit szól hozzá!

Amire Lózer mester valóban felpattant és többszörös bakkugrást produkált a széken keresztül. Majd tiszteletteljesen odaállt a hosszú dallesz elé.

— Dallesz úr, — mondta töredelmesen, — bocsánatot kérek. Megengedi, hogy mértéket vegyek! — és már szaladt is a collstokk után.

— Tessék, — mondta a dallesz udvariasan. — Egy dologra azonban figyelmeztetnem kell. Én egy kissé kényes vagyok öltönyeimre. Jól vigyázzon a mértékekre. Ne legyen az az öltöny, se bő, se szűk, se hosszú, se rövid. Különösen pedig rövid ne legyen. Mert én súlyt helyezek megjelenésem abszolút komolyságára. És nem veszem át az öltönyt.

— Ugyan kérem, — dohogott a szabó — egy

Lózer elszabná magát! Ön nem ismeri még Lózert!
Majd Goldmann felé fordult:

— Holnap este szállítom az öltönyt, reb Goldmann. — És már csattogott is a nagy fene ollóval.

Goldmann és a dallesz hazamentek. Goldmann pedig, — mit is tehetett volna mást! — imádkozott, hol imaköpenyben, hol anélkül, hol imaszíjjakkal, hol anélkül, a dallesz ezalatt megebédelt, majd megvacsorázott, lefeküdt és aludt Goldmann ágyában, majd reggelizett, aztán ismét megebédelt és mikor mindezt nem tette, akkor beült Goldmann székébe és ott várta be a legközelebbi programpontot. Végül elérkezett a második este is és az estével együtt az óraütés pontosságával Lózer mester. Karján a vadonatúj öltöny.

A dallesz pedig felpróbálta az öltönyt. És egy perc múlva a három ember üvöltése betöltötte a szobát:

— Maga fuccser! — ordította kétségbeesetten Goldmann. — Hát nem tud tisztességesen mértéket venni! Hát félméterekkel kell magának hibáznia?

— No, azért nem kell mindjárt félméterezni — rikácsolt Lózer. — Nézze meg az ember! Három öltönnyel tartozik már évezredek óta és még félméterezik itt. Ki gondolta volna, hogy ez a longár még mindig nő!!

— Hát persze, — röhögött a dallesz és a térdeit csapkodta jókedvében. — Oh, sivatag tevéi és esztelen szamarak, ti! Hát persze, Goldmann, ha leöltönyt csináltatsz nekem hitelbe, azzal is csak nő a dalleszod. És ha még nagyobbat csináltatsz, hát csak még jobban nő. Sohse tudsz engem utolérni.

Sohse tudsz nekem megfelelő öltönyt csináltatni. És én már csak itt maradok a nyakadon örökké. Örökké!

És azóta a dallesz ott él a Goldmann nyakán és a dalleszok a Goldmannok nyakán. És míg a Goldmannok imádkoznak, imaszíjjal, vagy anélkül, imaköppennyel, vagy anélkül, a dalleszok megeszik a reggelit, ebédet, vacsorát, beülnek a székbe és befeküsznek az ágyba. És együtt élnek békés öregségben, kettecskén, míg csak egyikük el nem búcsúzik e földi siralom-völgyétől. De csak a Goldmannok halandók, a dalleszok halhatatlanok.

MOLNÁR ÁKOS:
ÚJ ALBÉRLŐ

Becsöngetett.

Az ajtó homályos, szürke üvege kivilágosodott; mintha egy akvárium kusza, lomha derengésébe villanyfény gyúlt volna, mely feltárja egy merőben valószínűtlen világ idegen életét.

— A szobát szeretném megnézni... — mondta az ijedtszemű, csitri szolgálónak.

És evvel bent is volt a lakásban.

— Igen, kérem, tessék csak várni... Szólok a nagyságos asszonynak.

Letette maga mellé bőröndjét, mely súlyosabb volt a kelleténél és várt.

Ez tehát a lakás. Ahol nem süketnéma halak lengedeznek ágas-bogas indák között, hanem kissé elmosolyodott — emberek lélegzenek, akik, hm, nemcsak süketnémák, de vakok is. Az előszoba kissé sivár. Nagy tükrös szekrény, kopottas, piros szőnyeg, egykori gazdag háztartás, melyet kikezdett az öregség és a takarékoskodás. Már nincs kinek szépíteni a lakást, mondták Dusikának. Dusika hülye. Ha itt marad, nem kell végigjátszania ezt a komédiát. De persze a nők, a nők, tökéletlen, érzékeny, minden benyomásra hajlamos állatkák, Dusika megszerette őket, nem akart itt maradni... Eh,

bele kell törődnünk... Itt jön az a híres nagyságos asszony.

— Kezét csókolom ... — hajolt meg szerényen. — Bocsánat, hogy este alkalmatlankodom, de most jöttem épp a pályaudvarról...

— Tessék csak. Ha megengedi, előre megyek...

Követte a hölgyet. Első pillanatban érezte, van némi igazság abban, amit Dusika mondott. Az idős hölgy pusztá megjelenésében is mennyi hódolatra készítő báj. Puha, nyúlánk termet, egészséges, piros arc, a fekete-keretes pápaszem mögött búzavirágkék, lankadt szempár. Hófehér, dús hajzat. E tornyosra fésült, ősz hajkoronákban van valami magasrendű, hercegnői. Régi külföldi bélyegeken láthatók ily képmások. A hangja szelíd, gyermekek' korholásán csiszolódott. Az anya! Akinek haló porrai vannak, imádságos könyve és menyasszonyi koszorúja. Titkai megfejthetetlenek, mert soha el nem árulja magát. Mozdulatain érezni, hogy kitűnő nevelésben volt része. Magában kesernyésen felnevelt. E tekintetben tehát jól összeillenek.

— Igen... — mondotta, körüjártatva szemét a szobában, — azt hiszem, megfelel... Ugyanis én... én elsősorban barátságos otthont keresek. Szeretem ezeket a puha, meleg, barna bútorokat, melyek valósággal körülölelik az embert... Szeretem a régi, szakállas nagypapák és tokás nagymamák képmásait a falon.... — És leste szavai hatását.

Az eredménnyel meg volt elégedve: a hölgy udvarias, tartózkodó tekintete hirtelen megenyhült, szája szélén elégedett mosoly bujkált. Hisz ez igen értelmes, kedves fiatalember! ezt árulta el az arca.

— Sajnálom, — mosolygott, — hogy a kívánt régi képekkel nem szolgálhatunk. Ebbe a szobába nem tesszük családtagjaink fényképét. Laktak itt urak, akiket zavart volna ...

Mivel nem akarta, hogy ájtatos, hóbertos lo-vagnak nézzék, most a szakszerűségét mutatta ki.

— És ... bocsánat... tiszta a szoba, az ágy? Persze, e kérdésre mindenütt azt felelik, biztosítjuk uraságodat... De ha nagyságos asszonyom mondja, akkor tudom, el is hihetem... — És arra gondolt, tyűh, be szép lehattél valaha! Hangjában, hangsúlyában, tekintetében ott bujt meg elismerése.

— Honnét tudja, hogy tiszta! — És mosolya, mint az őszi verőfény, öntudatlan, finom kis kacér-sággal, mint megfigyelhetjük idősebb hölgyeknél, akik kissé szégyelik önmaguk előtt, hogy jól esik sütkérezniök a férfiak tetszésében.

Válasz helyett meghajtotta fejét, mintegy érez-tetve, hogy nem vetemedik ízléstelenségre, nincs szándékában bókkal, elsietve, rokonszenvet ébresz-teni maga iránt.

A hölgy felkacagott.

— Akkor tehát én is azt felelem, biztosítom uraságodat...

Megnyugvással érezte, hogy közte és az asszony között kitűnően szövődik az a bizonyos valami, amit Dusika, a hülye, nem tudott kifejezni, de ami nél-kül nem adják ki minden jött-mentnek a szobát. Ez a valami bizalom volt, rokonszenv, hit az albérlő gentleman-voltában, hogy nem zuhogtat árvizet a fürdőszobában, nem él vissza a szabad villanyhasz-nálattal, nem kifogásolja, ha vendégek nagy ritkán

zajt csapnak az ebédlőben, szóval alkalmazkodik azokhoz a megíratlan szabályokhoz, amiknek betartása nélkül bizonyos egyszintű kultúreberek elviselhetetlennek éreznék az együttélést. Megnyugvásába azonban némi fojtogató, megnevezhetetlen elfogódottság is vegyült, mintha nem lenne pusztán kitalálás, amit e meleg, puha bútorokról, illetve, amint oly szépen kifejezte volt, e bútorok öleléséről és az öregsülők képmásairól mondott. Megállapodtak a szoba árában is, pontosan akként folyt le az előadás, mint mikor egy szabályos albérlő szabályszerűen kibérel egy szobát. Most pedig kimondja a varázsigét, Dusika útmutatása szerint. De mi történik, ha nem lesz fogantatja! Tegnap este óta nem evett s bár most jobban érzi magát, mint délután, kétségbeeszené, ha nem csillapíthatná éhségét.

— Tehát akkor megkérném, nagyságos asszonyom, hogy hozassa be a táskámat... hogy hívják a kicsit!

— Anna.

— Annával, én pedig leszaladok egy vendéglőbe, de vacsora után rögtön hazajövök.

— Nem érdemes ezért elmennie... Tartson velünk, ha megelégszik avval, ami magunknak van...

Tehát mégis. Kicsit szabadkozott, mielőtt elfogadta a meghívást. Anna behozta a bőröndöt. Titkon elmosolyodott, látva a gyengecsontú leány erőlködését, hisz neki magának is túl nehéz volt a táska. Nem is tudja senki, aki maga meg nem próbálta, mily nehéz feladat egy nagyvárosban köveket találni. Éjfél felé elhaladt egy építkezés mellett és sietve, nehogy meglássák, néhány téglát rakott a

bőröndjébe; kapkodásában túlsókat tett bele. Persze kivenni belőle ép oly bonyolult művelet lett volna. Aztán kiment a pályaudvarra és a másodosztályú váróteremben átbóskolta az éjszakát. Dusika, aki szeretetből itthagya ezt a jó helyet, nem fogadhatta, mert az új asszonya nem tűri a cseléd udvarlóját a lakásban. Három óra hosszat álldogált tegnap este a kapu előtt, amíg végre Dusika leszaladhatott a bőrönddel és két felvágottas vajaskenyérral; pénzt nem adhatott, mert neki magának se volt. Az együgyű jószág arra nem gondolt, hogy üres táskával nem állíthat be sehova. Ezért szuszog most Anna és meztelen gyerekkarján kidagadnak az erek, amíg a sarokba állítja a bőröndöt... Mily ostoba a világ! Bőrönd és jómodor nélkül itt nem adnak ki szobát senkinek! Ez mutatja a rendes embert! Nem panaszkodhatnak. Mindkettőt megkapták. De szelíd gyanútlanáguk csakugyan megható. Elomlannak, kérődzve, álmosan, mint istállójában a tehén, mely nem ismeri a végzetet. Legfeljebb, ha villám sújt le az épületre, de akkor már késő és tapasztalatának soha hasznát nem veszi.

Helyzete nem volt könnyű. A tolószékben ülő öregúr láttára érdeklődést kellett mutatnia és meglepetését, tapintatosan, fordulatos csevegéssel elpalástolnia. Mialatt terítették, alig észrevehető feszélyezettséggel ült a helyén s e viselkedés természetes mindenkinél, aki elsőízben jelent meg valahol. De most nem is színészkedett. Hiába igyekezett gátat vetni a mellében felhőmpolygó áradatnak, mely nem egyéb pusztá elérzékenyülésnél, érezte, előnti e kártékony lepedék és megbénítja cselekvő-

képességét. S az érzelmek játéka felesleges kísérőjelensége a komoly hétköznapiaknak, akár az esti színelőadások, melyek végigkísérik az emberiség életét, anélkül, hogy beleszólásuk volna az igazi élet-történelmébe. Nyugalom! igyekszünk elbánni a felesleges kísérőjelenséggel

Nagy, négyszögletes ebédlőben ült. A harminc év előtti divat faragványos, csecsebecsés bútorai, plüssszatú, támlás, kopott pamlag. Ez is zöldszínű, mint valaha otthon. Ciradás, rengeteg pohárszék, rajta a tálak, díszek, vázák közt tett-vett most az asszony. Majd mialatt a házigazdával beszélgetett — kopasz, csontgolyószerű feje, halványsárga, erőtlen keze, nyesett, ősz bajusza volt és Indiát járt angol őrnagyra emlékeztette az embert, holott egészséges korában orvos volt Budapesten — az asszony bement a harmadik szobába, felgyújtotta a villanyt és kiszólt:

— Tessék, mérnök úr... Itt vannak a képek, amiket annyira szeret...

Az ajtóhoz lépett, de illetlenség lett volna belépni a hálószobába, melyben ott állt az ajtóval szemközt a két ágy, az ajtótól jobbra és balra egy-egy szekrény — az innensőben az ékszerdoboz és a takarékkönyv — és az ágyak felett a nagymama és a nagypapa.

— Igen... — bólintott — nagyszülei, ugyebár?

— Nem... Az uram szülei... Hisz mi már öregek vagyunk...

Persze! Otthon lógtak így a nagyszülők, a ge-

nerációk folyamában itt csakugyan a szülőknek van helyük.

Vacsora alatt alig tudta farkaséhségét leplezni. Paprikás rostélyost tálaltak burgonyával és fejes-salátával és az asztról felszálló vörös gőzök valósággal megvakították, szeretett volna felordítani és belemarkolni a zsíros lében dagadozó, barnapiros húsokba és a vajban főtt burgonya, petrezselyemmel hintettj aransárga gömbjeibe. Evés közben szinte csurgott a nyála, minden önuralmára szüksége volt, hogy türtóztetni tudja magát. A könnyű, fehér borból is mértékletesen ivott, mert nem bírja az italt. S ma igazán nem szabad elbódulnia. Hófehér, friss abrosz az asztalon, a vendég tiszteletére; nyilván itt is vasárnaponként járja a friss abrosz, mint ott hon és mint minden jóra való polgári házban. Kemény asztalkendők, melyek leugranak az ember térdéről, ha nem vigyázunk. De ő vigyázott. A fejedelmi vacsora eláradt a testében, elpuhultan, lomhán ült az asztalnál. Jól élnek e becsületben megőszült, tisztos polgárok. Egy segélyegylet nyugdíjasa az öreg, ebből élnek és a szoba bérbeadásából, a takarékkönyvhöz, az ékszerekhez nem nyúlnak, az az unokáknak van félretéve, csak a kamatokat veszik ki félvéneként a bankból. Hm, Dusika bárdolatlan, buta csibészlány, de okos megfigyelő, hat hetet se töltött itt, mégis kiszimatolt mindent. A házirend szerint holnap félkilenckor kopogtat be hozzájuk Anna, a bankot ugyan kilenckor nyitják, de míg a családtagok összegyűlnek, míg eszükbe jut a takarékkönyv és az ékszer...

A cigarettát nem fogadta el, nem él vele,

mondta. Valóban nem dohányzott. Észrevette, hogy a házaspár elégedetten összevillantja szemét. „Még ez is! Hisz ez a fiú a tökély maga!” Oh, e két ügyefogyott, boldogtalan ember! Az öregúr szivarra gyújtott, a szivarfüst elkeveredett az ételek gőzével, mely még ott gomolygott a lerakott asztal fölött és a plüss bútorok nehéz, édeskésen fojtó szagával. A drágaságról, a nehéz viszonyokról volt szó, a háziasszony az unokákat emlegette, mondván, mily gyorsan múlik az idő, íme unokáik vannak, holott még maga is élesen emlékszik gyermekkorára, mire szelíden, minden bölcselkedő célzat nélkül megjegyezte, hogy azok számára múlik gyorsan az idő, akiknek élete visszatekintve eseménytelen volt, — vájjon mért van így! tette hozzá értelmesen elgondolkozva — valaki felelt is erre, de nem tudja mit: egész idő alatt ugyanis, mintha lassan egy roppant piramis rakódott volna föléje, megbénultan és összeroppanva hevert emlékeinek elviselhetetlen súlya alatt. így szivarozott az apja, így beszélgettek szülei is egy-egy vendéggel mialatt ő érdektelenül hallgatta az unalmas szócséplést, akár csak most, és mintha kísértetjárás órája ütne, riadtan körütekintett, nem ólálkodik-e az asztal körül egy fehérgalléros, illedelmes fiúcska. Nem ólálkodott, ő maga volt az. Valahogyan a háború kitörésére került a szó, az öregúr most olvasta Szaszonov emlékiratait és elmondta, hogy az orosz külügy-miniszter, arra a temérdek szenvedésre gondolva, mely lépése nyomán bekövetkezik, zokogott, mikor megüzente a háborút.

— És azt is hozzátette a miniszter, — folytatta

a házigazda — hogy sajnos, a dolgok mennek a maguk útján és érzelmeink nem befolyásolhatják a fölöttünk álló hatalmak döntéseit... — Az öregúr gúnyosan nevetett. — Ily szép nevet adnak a bennünk rejlő vadállatnak...

Nyelve keserűen tapadt a szájában. Tán nem is vagyunk mindig gyengébbek, mint a bennünk rejlő vadállat. Tán ha bevallana mindent, a „jószágos öregúr befolyásos barátai segítségével...” — mondjuk elhelyezné a „tisztos életben”. Nem. ez nem egyéb, mint pusztai mese, a valóságban ha feltárná magát, legott dermedt rémület, a szemeken olajos hályog, sikolyok, felfordulás következne. És mily igaza volt Dusikának, hogy idejében itt hagyta ezt a jó helyet. Ezeket az embereket csakugyan szeretni kell, az öntudatlan jószág és ártatlanság üdén árad róluk, mint illat a virágról, itt nincs más teendő, mint kapuzárás előtt suttyomban elosonni, veszni hagyni a bőröndöt és a gondos, aprólékos előkészítést, az egész leleményesen felépített tervet, melynek mozzanatai a fogaskerék egyöntetű pontosságával kapcsolódnak egymásba. Dusika segít majd valahogy, derék gyerek az a lány és ha első dühe elpárolgott, megérti majd ... Nos, ez kellett éppen, az unokák fényképeit hozza most az asszony, az aranykapsos, keményre fényezett lapokból álló albumot, persze ez sem hiányzik a lakásból, mintha egyenruhája volna minden tisztos polgári otthonnak. S a zöld plüss asztalterítón ép úgy siklik a nehéz album, mint siklott otthon, a messzi álomban ködlő időkben, amiket nem érez. egyáltalában nem érez közelieknek, mert az ő élete, az éppen nem mondható eseménytelennek...

— Drága angyalkák... — mondja melegen és kissé szégyenkezve önmaga előtt e kibuggyadt érzelmes szavak hallatára, de a háziak hálás pillantással köszönik meg dicséretét. És e nénik és bácsik, e körszakállas, délceg férfiak és darázsderekű kisasszonyok, akik nem apa-leány, hanem férj-feleség viszonyban vannak egymással... lehetséges, hogy ily egyformák minden családi albumban? Mereven bámult maga elé, belesüppedve emlékezetébe és rákönyökölt az asztalra, mintegy várva az apai figyelmeztetést: hallod, nem illik könyökölni... és me-rengése a torkát fojtogatta, igen, mi lenne, ha most elbőgné magát és kezet csókolna a pápaszemes né-
ninek, akinek haja mint ezüst dicsfény övezi fejét és az öregúr itt... Aki ha megcsókolná az embert, egy tüskés bajusz és szivarpára emlékét ébresztené benne, egy feneketlen mélységbe húzódott emléket, mely nyilván halálunk órájáig elkísér bennünket. És amely atyai csók címszó alatt ismeretes, próbált küzdeni e feltüremelő ellágyulással és kellett, hogy orrát fújja, különben előnti szemét a könny. Elnyúlt e meleg légkörben, beleragadt és érezte, már késő rugkapálódzni, belefojtódik egyre mélyebben, akár a légy az enyvespapír temetőjébe, vagy mint mindenki a maga sorsába; jegyetlen kisiklás — vájjon véletlen-e! — mint a légy leheletkönnyű súrlódása a ragadós léphez és nincs menekvés többé.

Megrázkódott. Alig birta kivoncsolni magát a mézes szirupból, tagjai elgémberedtek és csontja ropogott, amint felállt a székről.

Má! — kongott a fülében, mialatt szívélyesen elbúcsúzott.

Ma! — dübörgött tompán, mialatt a szobájába ment és felötlött benne, mily érzékeny, hajszálfinom műszerek dolgoznak bennünk szakadatlanul: vizszontlításra, lám így búcsúzott, nem azt mondta: jó éjszakát.

Bement a szobájába, becsukta maga mögött az ajtót. Úgy érezte, mintha üdítő álomból ébredt volna. Friss, tetterős élenkség feszítette tagjait. Hisz álom után a munka következik, színházi előadás után a mindennapi gond és vesződés, a hivatal.

Ma! — perregett folyton, mint a dobverés. Ma! — okosan gyorsan, a beosztott terv szerint... A barna bútorok, a zöld plüssök, az aranykapcsos album ... Bámulatraméltó az élettelen tárgyak delejes, megbabonázó ereje. Nem is ismeri, nem is szereti e vadidegen embereket, a maga gyermekségét, a szüleit szerette bennük- ez az igazság. Vagy talán azt, hogy — az ajtófélfán látta — ők is zsidók, akár saját maga! Eh, mit számít ez most!¹?

Szobájában ott dagadozott a frissen vetett, fehér ág. Állati vágy szökkent fel benne, bokáig érő, tiszta, hűvös hálóingben belefeküdni és aludni reggelig.

Lehúzta cipőjét, megvizsgálta zsebkését és várt.

PAP KÁROLY: AZAREL FALUSI ESTÉJE ...

(Az „Azarel” folytatásából küldöm ezt a részt. Azért választottam ki ezt a néhány oldalt, mert úgy érzem, hogy valamelyes világossággal fog szolgálni abban a kérdésben, amely miatt éppen most úgy a zsidó, mint a magyar világ vajúdik.)

Vége a vacsorának, én elhagyom a lugast s az udvaron máris valami új élvezet után leselkedem. Még tizenhárom éves sem vagyok s csak két hete vagyok itt, de a csillagos nyári ég, a virágok, szegfűk, rózsák szaga már rég nem nyújt örömet. A trágya szagát, ami az istálló felől száll, ha nem túl-erős s fojtó, már jobb szeretem: élénkebb lélekzetre biztat s ha világosság van az istállóban, s ott sejttem a szolgálólányt, rendszerint arramegyek. Egy darabig állok az ajtóban s nézem, ahogy feji a tenenet, aztán civódni szeretnék vele.

Mihelyst azonban a lány nem akar velem civódni, úgy mohó vágyam megvetésbe fordul, gúnyolódva hagyom ott az istállót s már ott ólalkodom a csizmadiaműhely előtt, amely az alacsony, megszeltfalú, döngölt padlójú folyosón az istálló és a

szerszámkamra után következik. A kicsiny műhelyben két, néha három legény dolgozik a füstös lámpavilágnál, ágyaik egymás felett állanak a fal mellett, oly kevés a hely. S ez az egymás fölé tornyosult három ágy, a fortyogó csiriz, a szerszámok látványa s a bőrök szaga már marasztaló, s különösen a nyers tréfák, amiken mulatnak, letelepedésre készítetnek. Elnézegetem, ahogy a bőrt vágják, festik, a talpat szegeznek, súrolják s a csizma készül. Egy ideig szórakoztat ez a sok mozgás, heves fecsegés s különösen a nyers tréfák, élvezetem azonban percről percre apad.

Még egy ideig babrálok a szerszámokkal, bőrökkel, sámfákkal, kavargatom a csirizt, aztán belátom, hogy semmi módom a további szórakozásra s fanyalogva odébb állok.

Ha a bolt még nyitva van, odaórálok. Mindig ülnek vagy állnak bent néhányan; a falból parasztok vagy iparosok s pipázva, szivarozva beszélgetnek. A vetemények, az élelmiszerek, a ruha, a csizma, meg az állatok árát vetik össze vitázva egymással s a nagybátyámmal, aki a derékszögű pult alsó végén feltűrt ingben s csizmadia-kötényében, orrán szemüveggel a bőrt szabja ki legényei számára a következő napok munkájához. Ahogy dikicsével belevág a nagy, fekete, fényes és homályos bőrökbe s kikanyarítja a csizmaszárt vagy a bakancsot a lámpavilágnál, amely a pult végén áll, ez megint szórakoztat kissé, a késsel együtt mintha magam vágnék bele a friss, új bőrbe s ez az egész nem annyira a munka, mint inkább a hatalmaskodás érzését kelti bennem, amit, ha lehetne, szívesen csi-

nálnék utána. A beszélgetések hallgatása közben a tartalmuknál jobban érdekel a vita heve, amely gyakran az urak, papok szidalmazásába torkollik. Majd a gazdag zsidókat szidják s nem tudom piruljak, bosszankodjam vagy haragudjak-e rájuk. Nagybátyám nem hajlandó a hátát tartani gazdag hitsorsosai miatt, velük együtt szidja őket, nem-sokára azonban őt is egy kalapba vetik a gazdag zsidókkal.

— Magának is — mondja az egyik — a fele szíve fűszeresbolt, a fele meg bőrösbolt. Dolgozik, dolgozik, hát el van foglalva egész nap, de mi a munkája? Megveszi a bőrt egy másik Svarctól bent a városban, talán éppen valamelyik rokonától, félig hitelbe, aztán csak összead, szoroz, meg kivon. Kiméri kicsibe csizmának, bakancsnak, aztán máris hozzácsapja az első hasznát; aztán ha meg is csináltatja a legényeivel, akkor meg hozzácsapja a második hasznát. Aztán ha a paraszt nem tud mingyárt fizetni, mert nincs neki, akkor meg hozzácsapja a harmadik hasznát is. Pedig hát mit dolgozott? Csak írt a postán, csomagot kapott, kimért, osztott, szorozott, meg hitelezett. Az igazi munka legtöbb részét, a csinálást a legényeire bízta, maga legfeljebb néha ül középük, hogy azzal is többet keressen s megtakarítson még egy segédet s ott is egy legény esik el a kenyértől. Úgy bizony, ezt csinálja maga is csak, Svarc úr. A felesége meg a fűszerrel, a liszttel csinálja ugyanazt. Ő is ír, csomagot kap egy harmadik Svarctól a városból, aztán ő is oszt, szoroz, kimér, hozzácsap egyszer meg kétszer. Aztán majd házat vesznek a végén, az egyik

fia meg orvos lesz, a másik meg mérnök, már városi urak lesznek, jól megfizettetik a munkájukat, — mi azonban csak itt ragadunk a sárban, aztán gürcölünk naphosszat a földön, amit apánktól kapunk, hárman, négyen testvérek családostól. Öt, tíz, meg húsz holdon tépjük egymást, aztán ha a gyereket taníttatni akarjuk, magunkat kell megölni egészen, ha meg nem akarjuk egészen megölni magunkat, akkor meg a gyereket öljük meg, ha nem tanítatjuk, mert ő is ittragad, ahol mink...

A többiek bólogatnak, szíjják a füstöt. Nagybátyám megszokta már az efféle beszédet. Egészen nyugodtan mondja:

— Csak hallgatom ezt az ostoba beszédet. Nyisson maga is boltot! írjon maga is a postán, kapjon maga is csomagot! Osszon, szorozzon maga is. Senki se tiltja meg.

— Úgy ám — mondja valamelyik, — de ha mindenki csak szoroz meg oszt, ki míveli a földet, ki gondozza az állatokat, aztán miből esznek a szorzó meg osztó Svarcok.

— Azzal maga ne törődjön! Csinálná maga, ha tudná! Azért nem csinálja, mert nem ért hozzá. Én meg azért csinálom, mert értek hozzá!

— Nono, csak ne olyan magasan! Mert kicsit jobban tud számolni, azt hiszi, már különb mint mi, aztán könnyebben meg jobban élhet mint mi! Nagy tudósság kell hozzá! Azt csak maga gondolja! Csak az kell, hogy az ember ráadja a fejét!

— Hát akkor adja rá a fejét! Kár a beszédért.

— Hát azt hiszi, nem tudnék boldogulni egy ilyen koszos bolttal, meg susztersággal, ha akarnék?

Különbül mint maga! De maga dolgozna úgy a lóidon, mint én! Majd beledöglene! Tudom Istenem.

— Azt csak maga gondolja.

— Ezzel a csúzos, reumás, meg istencsodás, nyavalyás testivel?

— Azzal, azzal. Csakhogy én gépet vennék mindenhez és szivarozgatnék mellette! — Nevet, mire a parasztok is nevetnek. De akkor egy másik újra kezd dohogni.

— Gépet! Azt is csak zsidótól lehet venni nálunk!

— Annál könnyebben venném!

— Maga bizony könnyen venné! Persze. Mert a zsidó a zsidó bőrét nem nyúzza le annyira.

Nagybátyám megáll a munkában:

— Én még nem küldtem senkire végrehajtót, pedig mindig teli vannak írva adóssággal a fűszeresfiókok.

S mutatja a telikrétázott fiókokat.

— Persze — mondja egy harmadik — mert az ember inkább fizet, semhogy gyalázatba keveredjen azzal, amit már megvett, meg elnyűtt. Meg aztán jól tudja maga, kinek hitelezzen, meg mikor meddig. Tudja maga! A Novák Istóknak, meg a Kömény Gábornak biztos nincs fölkrétázva sohase a neve a fiókjaira. Az enyém ott van. Mert tudja jól, hogy megfizetem. Éppen azért meg is merem mondani, amit gondolok, mert sohase voltam egy hétnél tovább adósa. De a Nóvák meg a Kömény sohase mondanák meg magának, akármit gondolnának is. Én megmondom. Úgy van, ahogy mondom. Maguk felcseperednek szépen köztünk, a Berger is,

maga is, aztán mennek be a városba. Úrnak, vagy fényes boltot nyitnak. Mink meg ittragadunk. A magunk vagy mások állatjának. Ez az igazság. Ezért haragszunk mink magukra, ahányan vannak. Mert mind aki csak van, köztünk kezdte valamikor, úgy mint maga. Mind itt ült velünk, úgy mint itt maga. Mind hallotta itt a mi panaszainkat. Úgy, mint itt maga. Mind hallotta. Mind belátta. A fiaik is. De csak ád és vesz, számít, aztán odébbáll. Mind. Ahogy ereje, tehetsége van. De hogy aztán később legalább visszaemlékezni és igyekezni minket kiséíteni a nyomorúságunkból, arról szó sincs. Inkább antul jobban elfelednek, megnyomnak minket, minél messzibbre kerülnek. Egyiknek se jut eszébe: az a Petrovics, az a Tóth, meg Németh odale maradt, én meg az ő nehézséges. buta munkájából kerestem össze azt, amivel feljebb jutottam. Hát ezért haragszunk mink magukra, ahányan csak vagyunk! Érti már?!

Erre most már mindnyájan erősen bólogatnak, hümmögnek.

— No, Svarc úr — mondja az egyik, — erre feleljen, had' lám.

— Most benne van a pácban.

— Dehogyan vagyok — mondja a nagybátyám.

— Mindenki magán segít. Nem vagyok én se, más se apostol. És ha már valakinek szemére akarják vetni, hogy itt kezdte magukkal, aztán elfeledi magukat, akkor sokkal jobban tennék, ha az uraságainak mondanák ezt, ne nekem. A Sárrétieknek, meg a Zobokyaknak. Ők aztán igazán itt maguk közt kezdték, meg végzik is. Csak mulatni mennek

fel Pestre, vagy a parlamentbe. Különben itt vannak. És ők nemcsak hogy tudják a maguk panaszait, meg nemcsak hogy a maguk munkájából élnek, százsorta inkább, mint én, hanem a törvényt is mind ők csinálják. Nemcsak maguknak, hanem nekünk is. Parasztnak, zsidónak egyszerre. Aztán ők igazán mind a maguk vére. Színazon vér. Miért nem csinálnak ők olyan törvényt, hogy jobb legyen maguknak minden! Drágább a búza és ne csak a liszt, meg a bőr! És nagyobb a napszám. Rajtuk múlik!

— Nem lehet, aszondják, nem engedik Bécsbe, az osztrák.

— Úgy ám, csak Maga higgyje.

Csönd lesz. Mire egy másik veszi át a szót:

— Hát: haragszunk mink éppen eleget az uraságra is.

— De nála bent nem mernének úgy neszezni! mint itt az én boltomban! Mert az mingyárt azt mondaná, hogy *szocilista*, aztán lecsukatná magukat. Azért hát inkább csak a zsidót szidják. Az könnyebb. Pedig mi csak azt tesszük, amit a törvény nekünk megenged és azt megengedi maguknak is.

Idáig jutva a vita rendszerint ide-oda hullámzott. A parasztok egyrésze úgy vélte, hogy nagybátyámnak van inkább igaza. Mások úgy vélekedtek, hogy az urak a főhibásak, csak aztán jönnek a zsidók. De volt köztük olyan is, aki úgy vélte, hogy mindenkinek igenis, saját magán kell segíteni. S az a legnagyobb baj, hogy ők a zsidóktól, meg az urak tói várnak segítséget. Viszont voltak, akik hallgattak, vagy mert nem volt még határozott vélemé-

nyük, vagy nem akarták kimondani, amit gondoltak, különféle okokból. Néhányuknál a rozsdás lámpavilág mellett, amely a kis bolt mennyezetéről az arcukra esett, mélységes megvetést láttam, semmi mást. Legtöbben azonban csak a vitán, a két ember egymásbaakaszzkodásán gyönyörködtek titokban. Ez utóbbiak közül aztán gyakran akadt, aki tovább akarta szűrni a vitát, ha másért nem, legalább azért, hogy valami nyulat ugrasszon ki a bokorból. Ez a nyúl pedig a nagynéném volt, aki rendszerint a vita közben vagy végén megjelent s idegesen, meggörnyedve tett-vett a pult másik részén, a bolt fűszeres felében, a fiókok és skatulyák közt. Nyilván csak a vita végét várta, hogy aztán nyugodtan távozhasson, mint ahogy bejött.

Erre valamelyik ravaszmosolyú szólalt meg:

— Akkor hát Svarc úr maga is elismeri, hogy az urak rossz, gonosz törvényeket csináltak. Eszerint hát, úgy gondolja, hogy meg kellene változtatni a gonosz törvényeket?

Most kivette szájából a pipát s a nagyobb nyomaték kedvéért azzal mutatott a nagybátyámra:

— Akkor hát maga is szocilista. — Mindnyájan mosolyogtak:

— Úgy van. Be a börtönbe a Svarc úrral: híjátok csak a csendőrt!

Nagybátyám levette szemüvegét, hogy hasonló ravaszúsággal válaszoljon. Ámde még mielőtt megtehetette volna, nagynéném a pult mögött rekedten felcsattant a félhomályban:

— Szocilista az ördög! — mondta. — nem mi! Keresztes úr is jobban tenné, ha az otthona után

nézne, nem pedig itt lopná a napot ilyen buta fecsegessel, aminek úgy sincs semmi értelme. Te meg Miska — ezt férjének mondta — mit ugrasz be a Keresztes úrnak? *Keresztes úr szórakozni akar; nincs pénze fröccsre, hát idejön szidni a zsidót vagy valakit.* Már megmondtam elégszer, hogy itt nálam nem lehet zsidózni. Ha maga nekem Keresztes úr, akkor mi se vagyunk zsidók magának, hanem tisztára és egyes-egyedül csak Svarc úrék vagyunk. És nem „zsidók”. Ha meg maga jobb életet akar, csinálja meg magának. De ne akarja, *hogy az én uram legyen szocilista a maga kedvéért.* Legyen maga az, ha ülni akar. De minket hagyjon békén az ilyen beszédekkel, egyszersmindenkorra! Keresztes bosszúsan mosolygott:

— No, nézd csak, hogy viseli a nadrágot a tés-asszony!

— Persze hogy viseli! Ha maguk nem tudják tisztességesen viselni, akkor nekem kell viselni: különben nem fecsegnének annyit!

— No, már csak bizza rám. hogy mit csináljak, meg mit ne!

— Azt csinálja, hogy harminc holdja van, aztán az öccsét mégis napszámba járátja, a húgának meg, amikor férjhez ment, egy petágot sem adott! De aztán a zsidók, meg az urak a bűnösök! S hozzá minden héten megissza a maga öt liter borát odaát a Löwingernél!

— Örüljön neki! Az is zsidó zsebébe megy! A családommal meg azt teszem, amit akarok! Abba az Úristen se beszéljen bele!

— Hát amilyen maga a családjához, az Úristen is olyan magához!

— Vesszen meg, ha olyan! Azért én mégse fogok zsidómódra élni, amit maguk úgy hínak, hogy takarékoság. De az énnekem csak annyi, hogy sajátmagukat is kiuzsorázzák a gyerekek kedviért! Aztán nagyra vannak vele. Hogy ennyit, meg annyit dolgoznak! Én meg köpök erre! Vagy van olyan világ, hogy én is- meg a gyerekek is tud élni embermódra, vagy vesszünk el valamennyien! Az a harminc hold, amit szememre vet, már csupa adóság, betáblázás!

— Mert úgy gondolkodik, ahogy itt.

— Úgy is fogok. Vagy vagy. S ha nem lesz jobb világ, nemcsak hogy iszom- meg napszámba kergetem az enyéimet, hanem ki is irtom valamennyit magammal együtt. Vagy-vagy, aszondom!

— Be is telik magán. De nem a jobb világ. Hanem az a másik, hogy kiirtja magát.

— Sohase bánja!

Itt már nagybátyám idejét látta, érvényt szerezni férji méltóságának, amellyel idáig a homályban állva, a bőrt vagdosta tovább:

— Hagyd már Eszter a beszédet. Nem rád tartozik. Elég legyen. Eriggy már.

Nagynéném, miután megmondta, amit jónak látott, most már csak annyit mondott:

— Jól van, na ...

S már elhagyta a boltot. Egyik-másik a pipázók közül felkászálódott s kinézett a nyitott ajtón a nyári éccakába:

— Éppen ideje volna abbahagyni. Már ilyenkor jár-kél a csendőrpátrul.

— Hadd járjon! — S Keresztes újra rágyújtott. Aztán ő is felkelt:

— Jó komám az őrmester.

— Az a! — felelte a másik már a küszöbről, — de azért elbánná veled, ha rákerülne a sorja.

— Abbul él a katona! Jól teszi!

Valamennyien kifelé kászolódtak, mikor nem messze, a templom táján a csillagvilágnál megláták a csendőrpátrult:

— No, már ide is érnek mingyárt.

Bevárták őket, valamennyien, a bolt küszöbén.

— Jó nekik — mondta az egyik, — semmi gondjuk.

Ketten voltak, tolluk csillogott, átjöttek a kishídon, amely a bolt előtti üres árkon uralkodott s köszöntek:

— Jó estét. Ád-e Kohn úr egy kis cigarettát.

Míg nagybátyám kiszolgálta őket, Keresztes megszólalt:

— Jókor jöttek. Éppen egy szocilistát fogtunk itt a sötétben.

Valamennyien ravaszul mosolyogtak. A csendőrt eltette a cigarettát, a másik a küszöbön szólalt meg helyette derűs, friss fölényel:

— Aztán melyik az! Hadd viszem be gyorsan!

— Hát a... Svarc úr!

Valamennyi pipás rámosolygott nagybátyámra, az meg visszamosolygott:

— Éppen az — mondta, — aki beszél. A Keresztes. Azt mondja: el kell venni az uraktól a föl-

det a zsidóiu meg a pénzt. Mert addig nem lesz jobb világ.

A csendőr rágyújtott a lámpánál:

— Igaz, Keresztes úr?

Az csak ravaszul mosolygott:

— Igaz a. Hogyne volna igaz. Minden kakas azt kukirítja a dombon. — S az őrmester kakastollára mutatott, amely csillagosán állt a kalapja dombján. A csendőr visszavágott:

— A kakas nem. Hanem inkább minden számar azt ordítja.

— Lehet. Én nem értem a számar nyelvit.

— Hát mikor be van rúgva, mint a csacsi!

— Olyan csacsi szívesen volna maga is. Csak fél a kótertől.

— Magára is ráérne, hogy félne tőle. Akkor talán majd nem jutna oda.

— Dehogyan jutok én! Inkább, ha már semmim se lesz, amitől viduljak, beállok csendőrnek én is!

— Kötve hiszem, — nevetett a csendőr, aztán — jóéccakát — mondta s elmentek a csillagos éjbe. Mire Keresztes nagybátyámhoz fordult:

— Megijedt, Svarc úr?

— Nem én!

— Akkor jó. Mert én sem.

Aztán ő is elbúcsúzott s többen vele. A néhány, aki még maradt, szítta a pipáját, aztán az egyik:

— Jól mondta a Keresztes. Ha az embernek már sehogyse megy, be kell állni csendőrnek. — S pipájával a csendőrök felé:

— Az is mind földtelen népség volt.

— Hát jobb is csendőrnök állni, mint nap-számba. Béresnek.

— Mindegy az. Nem igaz, Svarc úr?

Nagybátyám csukni kezdte a boltot. Mikor fél-szárnnyát lezárta, rámszólt:

— No, gyere Gyuri. Aludni.

Tétován s hallgatva mentem be a boltmenti kocsikapu ajtaján.

PATAKI ARTÚR:

A PESTI KIVÁNDORLÓ

A félig elsötétített kávéház terrasza majdnem egészen üres volt. Tizenkét óra múlt már. A szemben lévő opera előtt veszteglő hosszú autósor sofőrjei is készülődni kezdtek; bent kigyúlt az előcsarnok csillogó lámpája, kiállt a nagybajuszú, pohos portásbácsi is az ajtó elé, még egy-két perc s vége az előadásnak. Egyedül ültem egy asztalnál utolsó feketémet szürcsölve.

Nagyon kellemetlenül éreztem magam, mert a szomszéd asztalnál ülő furcsa kinézésű úr állandóan engem nézett. Lopva mertem csak rátekinteni, de így is láttam, hogy igen különös ember az, kiből ilyen nagy érdeklődést keltettem. Gyűrött, szintelen ruhájához és magas, szimpla keménygallérjához fekete szmokingnyakkendőt viselt; tar fején megtört az ívlámpa fénye s folyton mozgó szája csodálatos történeteket mesélhetett magának, mert a kezében lefelé tartott friss esti lapot és rámfüggesztett szemét időnként felfelé tartotta és ilyenkor szája is szélesre húzódott örömeiben.

Sajátmagamat korholtam — mit törödsz ezzel az emberrel — mikor éreztem inkább, mint láttam, felém köszönt. Akaratlanul megbiccentettem a fejem, mire ő hirtelen elhatározással átült az én asztalomhoz.

— Ááááá bocsánat kedves uram, csak most ismerem meg. Vagy talán nem is ismerjük egymást? Mindegy. Hogy van! Hogy van?

— Köszönöm — feleltem meglehetősen visszautasító hangon.

— Ne haragudjon, hogy idejöttem, de egy rendkívül fontos dolgot akarok közölni önnel. Olyan nagy elhatározás előtt állok és a maga nemében olyan egyedülálló dolgot csinálok, hogy muszáj elmondanom valakinek.

— Hát halljuk.

— Uram — hajolt közelebb hozzám. — Én kívándorlók, tudja kérem, elmegyek. Elmegyek innen messzire, talán soha nem jövök vissza.

— Hová akar menni!

— Hát ide figyeljen — ragadta meg a kabátujjamat, — már ki is választottam a helyet. Nem mondom, nagyon nehéz volt, de fáradságos munkával sikerült. Tudja, sokat dolgoztam, amíg idáig eljutottam. Elolvastam az összes középiskolai földrajzkönyveket, betanultam prospektusokat, könyvtárról könyvtárra jártam és kikerestem a legjobb útleírásokat, meghallgattam minden külföldről szóló mesét, felkerestem itthon tartózkodó híres afrikai vadászokat, ott voltam minden kultúrfilm-előadáson, de hála Isten sikerült megtalálnom a nekem való helyet.

Szinte kivágta:

— San Petainibe megyek.

— Hol van az!

Boldogan dőlt hátra székében, mintha megakarna győződni, hogy komolyan beszélek-e.

— Nagyszerű — mondta széles mosollyal. — Szóval maga sem tudja, hol van San Petaini? Uram — folytatta büszkén kihúzva magát, — nincs öt ember Pesten, aki tudna erről a helyről. De hogy lássa, én ki vagyok, megmagyarázom magának. Először leutazik Svájcra keresztül Marseillesbe, ott bajóra száll és elmegy Bombayba. Onnan különjárat viszi a Rio Vitás sziget kikötőjébe Rio Bitaubába, ott fogad egy bárkát és öt óra alatt oda is ér.

— Magyarázza meg nekem, miért akar pont ilyen eldugott helyre menni, ahova esetleg hónapokig kell utazni.

— Ah, ezt maga nem érti. Ez egy sziget, ahol kevés az ember, nincsen pótló, százalék és házmester, csak csend és megállapodott nyugalom. Látja, ez az, amit keresek, hajszolok évek hosszú sora óta. Érezni szeretném egyszer, hogy én is vagyok valaki. Ott meg fogom találni. Új környezet új emberek, ismeretlen fogalmak, más élet és nyugodtság is. Én ott megelégedett ember akarok lenni.

— De hogy ilyen bizonytalan és hosszú útnak nekivágni, ez nem gyerekjáték!

Itt már ideges lett, mert a szimpla gallérból ki-látzó ádámcsutka hintázáshoz, az asztalt folyton csapkodó kezeivel kísézőzenét komponált...

— Nekem mondja — itt olyat csapott az asztalra, hogy a félelmükben eddig is vitustáncot járó poharakból kiömlött a víz — tudom én ezt, de szilárdan elhatároztam már magam — én megyek.

— Nézze, kedves uram, én nem akarom magát lebeszélni, de nap-nap után igen szomorú leveleket

kapok a kivándorolt barátaimtól. Elmesélek egy esetet példának.

— Tudja, hol van a „Mindent önért” áruház az Erzsébet körúton! Ott volt a játékosztály vezetője az egyik barátom. Zsidótörvény végrehajtása miatt elküldték. Huszonhat éves volt. Ő is ilyen keményen elhatározta, elmegy. Lement Konstanzába. Ott felszállt egy hajóra négyszázad magával. A hajóút — rozoga bárkán tudtak csak menni — igaz — két hétig tartott. Már az út is rémes volt — írja, egész úton álltak, mert olyan kicsi volt a hajó, hogy hely sem jutott ülésre. Mire a palesztinai partokhoz értek, nem tudtak kikötni. Egy hétig cirkáltak a part mellett. Öt napja nem volt már mit enniük. A foguk meglazult, olyan gyengék voltak, mégis tizenketten, mint előőrsök, elindultak egy bárkán, hogy a partraszállást előkészítsék. A szerencsétlen kis ladik zátonyra futott pont arab területen, mire elkezdtek tüzelni rájuk az arabok. Valóságos csata fejlődött ki, aminek az lett a vége, hogy tengerbe ugrottak mindannyian és ötnapi keserves böjt után még úszniok is kellett. Szerencsére az angol katonaság észrevette az egész csete-patét. Világító rakétákkal széjjelugrasztotta a támadó bandát. Elfogták és börtönbe zárták őket. Igaz, jól bántak velük, de a huszonhat éves fiú azon az éjszakán egészen megöszült. Pár nappal később átadták az egész társaságot Tel-Avivban a zsidó hatóságoknak. De amíg ide elértek, diadalutat tettek. Nyílt pályán is megállították a vonatjukat és elhalmozták őket ajándékokkal, enni-inni valóval. Utána pihentek egy-két hétig. Ma már dolgoznak, elhelyezték őket. Igaz,

hogy keresnek elég szépen, de micsoda borzalmas dolgokon mentek keresztül. Van fogalma róla, hogy mi várhat magára egy ilyen úton?

— Hallgasson ide! Én nem félek semmitől, én nem ijedek meg senkitől. Másfél éve vesztettem el az állásomat, azóta folyton gondolkodom, minden módot átgondoltam. Másfél év óta elolvasok minden újságot. Mit gondol, különös eset ez ahhoz képest, amik történnek! L'Étaina hajó öt hónapig bolyongott a tengeren, felment egészen az Északi sarkig, ott megfagytak az utasai, négy hónappal ezelőtt az Egyenlítő körül hurcolta utasait egy menekülteket szállító hajó, 40 ember kapott gutaütést, Konstanzában 300 ember ugrott egyszerre vízbe, mert nem engedték őket hajóra szállni. A benyomult japán csapatok 12.000 kínait öltek halomra rövid pár nap leforgása alatt, Chilében földrengés volt, ahol többezer bevándorolt telepes pusztult el, bomba robbant Angliában — több halott, szabad ég alatt tanyázik hidegben többezer ember két határ között Amerikában a kiutasítás miatt, fertőző betegség lépett fel egy átképző táborban a rossz koszt miatt, hát ez kutya dolog? Uram, — magasra emelte a kezét — én nem bírom ezt tovább.

Pillanatra elhallgatott, kifulladt a lélegzete.

— De mégis más ez a valóságban.

— Miért? Nem tud olyan megpróbáltatást mondani, amit én végig ne gondoltam volna, itthon mindenem keresztülmentem már. Ezek a lelki fájdalmak tudom, magát nem érdeklik annyira, de álmatlan éjszakákon és egész napon át csak ez jár folyton a fejemben. Én már idegbajos lettem. Vol-

tak napok, mikor szótlanul és éhesen csak ezekre gondoltam, most meg bennem van mindez s egyre jobban szorít belülről, mert beleélem magam a helyzetükbe, nekem is fáj. Ha ilyenekről olvasok, vagy hallok, fel vagyok zaklatva, velük együtt harcolok, éhezek és könyörgöm. Nem jöhet olyan fizikai fájdalom, amire ne lennék elkészülve.

— Na, na, ez egy kis túlzás.

— De nem, mert nevetni fog, uram. Amikor a Margithídon átmegyek, vagy akármelyik másikon, még akkor is arra gondolok, mi lenne, ha most leszakadna ez a híd velem. Minden részét végiggondoltam többször, úgyhogy ha egyszer tényleg be is következnek ez, nem is lennék meglepve, mert tudnám mit kéne csinálni.

— Ne haragudjon, ez mégis csak más.

— Már látom, maga se ért meg engem. Nem más és akármilyen történeteket mesél, úgyis kár, én elmegyek, ne szóljon egy szót sem, én visszavonhatatlanul kivándorlók, hisz itt már a jövő héten nincs mit ennem.

— Jó estét, szervusz — ült le most egy mérnök barátom szintén az asztalomhoz, ki eddig nem messze ült tőlünk.

— Jó, hogy jösz. Képzeld, Jóska, idejön ez az úr hozzám búcsúzni — nem is tudom ki ez, s úgom cda — és azt mondja, kivándorol San Petainiba, egy szigetre s abban bízok, hogy ott megtalálja a ki tudja mióta elvesztett megalégedett életet, amit itt ő is olyan hosszú éveket hiába keresett.

— Hát ha nem is találom azt meg, de egy idő után szeretnék nyugodtan, csendben élni. Szeretnék

végre egy napot, ez csak nem egy nagy kívánság, mikor nem kell izgulnom.

— Ne haragudjon — szólt Fodor Jóska, az örökké higgadt, józan ember, — nem kell úgy kétségbeesni, minden megváltozik majd. Nincs itt semmi baj.

— Voltak már ilyen korszakok, sőt sokkal rosszabbak is. Maga azt hiszi, hogy egy hős, dehogy kérem. Gondoljon csak arra, mit szenvedtek már emberek, emlékezzék a tanításra... hősök voltak az első keresztények, kiket oroszlánbarlangba dobtak, a spanyol inkvizíció kora is egy menthetetlen időszak volt... gettó-égetés, pogrommok sorozata... uram, ne ijedjen meg annyira.

— Ha már mindenképen ki muszáj és ki akar vándorolni, én azt tanácsolom, menjen Palesztinába, ott aránylag könnyebben kap munkát, a szentföldön él, nem szidják, mert zsidó, valamelyik telepea nyugodtságot is kaphat esetleg, vagy ha úgy érzi, harcolhat is, mert ott van miért. Egyelőre hiába minden...

Először bosszúsán nézett Fodor barátomra, majd tüntetőleg fölfelé bámult, mintha ezzel is mutatni akarná, kár a beszédért.

— Gondolja meg magát — szóltam.

— Ah, — legyintett ajkbiggyesztéssel és sajnálkozva nézett rám, minek is álltam ezzel szóba, majd komoly arccal szólt: — Na, drága uraim, bűcsúzzunk el egymástól, mielőtt elmegyek. Hát kívánok magának — nyújtotta felém kezét — minden jót és ... — Félúton visszahúzta a karját.

— Várjon csak uram. Én már annyira végig-

éltem saját utamat is, a jövőbeli életemet, minden lehető kalandot, nézze én mondok magának valamit — ezt már az asztalomtól felállva mondta:
— Én nem megyek! ...

VÉSZI ENDRE:

MÓZES A HEGYEN

1.

Haja már ezüst volt, mint a szigorú téli reggel dere. Haja ezüst volt és dús, vállát csapkodta, selymes volt és nehéz. Talán ezért is szerették a szelek meglengetni, fölmutatni az égnek, mint egy csodálatos tisztelet jelét. Ő maga, bár hatvan éves lehetett, gyakorta kóborolt, a magányt szerette és a természetet, hatalmas, hátban kissé meghajló alakját késő éjszakáig ott láthatták a hegyen, amint feltűnik és eltűnik. Mert a hegyen élt. Nem lakását, életét jelentette a hegy, széles mellén a tölgyek rengetegével és följebb tömzsi bokrok kevésbé dús csapataival. A hegyet csak akkor hagyta el, mikor durvafonatú kosarával lement a városkába, hogy némi élelmet szerezzen be. Szeme zöld volt, pillantása beleolvadt a fák rokoni zöldjébe, csupán télen érezte magát kissé kifosztottnak, mintha ő lett volna a hegy, akiről a fagy lerángatta zölden viruló ékeségeit. Arca télen-nyáron pirosbarnán derült az emberekre, bár nem volt túl vidám és emberek sem akadtak nagy számban magányos útjába.

Kis fából összerótt kunyhóban lakott, kemény fekhelyen töltötte éjszakáit, kecskelábú széken ült

s az asztal is durvángyalult tölgyfából készült. Szelíd sárgafényű olajlámpás világította be a szegényes, de askétikusan tiszta szobácskát, melynek egyetlen fölöslegesnek látszó tárgya volt, egy ócska könyvállvány roskadásig megrakva longyoltszélű, agyonforgatott könyvekkel.

Nagy hajával, tiszta, szép tekintetével, barna arcával valami prófétára emlékeztetett, aki fölment a hegyre, hogy vezekeljen az emberekért, nem zsidó és nem keresztény próféta, hanem egy ember csupán, aki az emberekért könyörög, akinek szívében az elfogultság szépséggé és alázattá olvadt, aki odaadja haját és lelkét az esti szélnek, hadd lobogjanak az igazságért, a szeretetért. Úgy is nevezte mindenki a környéken: Mózes. Holott nem volt Mózes, csak Jakab és méghozzá Morgen Jakab, csupán kereső szívével emlékeztetett az írás megszállottjaira. Ezt a Mózes mindenki szerette, hallgatták a meséit, pásztorok jöttek hozzá és uradalmi fafelvigyázók, szegény parasztok, nénikék, házaló zsidók az országút porából. A nappala magányos volt, de az estéje megtelt furcsa, mesebeli alakokkal, templomi koldusok is érkeztek, nagy, zord szakálluk alatt a kíváncsisággal: és e társaság összefért egymás mellett, a szelíd olajlámpa fényében, vagy a gyermekien békés csillagok alatt.

— Mózes, mesélj mán — nógatta valaki, talán a szőlőhegy öre, egy nyurga fickó — mesélj mán — mert mindenki tegezte és ő is tegezett mindenkit.

Mózes nem kérte magát, mesélt. A lelke tele volt csudákkal, csak elő kellett szedni őket és összeilleszteni, mint a gyerekek az összerakható játékot.

Mély hangja volt. Ez a mély hang lágyan, behízeltő lágyan zendült föl, érezni lehetett, hogy az egész hatalmas melle dolgozik, mikor beszél.

A kunyhó előtt föllobbant a tűzrakás, mert Mozis szerette a tüzet, szeretett bámulni a félelmetes szépségű táncba, melyet a lángok lejtettek a vékony rőzséken, Isten csipkebokrának nevezte a máglyarakást, a béke máglyáját. Isten ott megjelent, ezt tudta mindenki, aki a tűz körül ült és Mózes hallgatta.

A Szentföldről beszélt, a sárga pusztaságokról és a kék tengerről, a pálmákról, melynek ágai mint egy áldó tenyér ujjai hajlanak a föld felé. „Ha az ember öreg, menjen el oda, haljon meg ott, a forró homokba temessék, hogy örökké égjen, lobogjon.” — ezt szokta mondani a mesék végén, sokan nem értették miért kell valakinek a világ másik végére elmenni meghalni s a forró homokba süllyeszteni testét, mikor itt olyan kedves, dombos temetők vannak, akácokkal és döngő méhekkal. De nem merték megkérdezni, inkább csodálkoztak és ez jó volt így.

2.

Ez az öreg Mózes egyedül élt. Valaha jól jövedelmező borkereskedése volt, felesége meghalt, tizenöt éve már, fia tíz évvel ezelőtt eltűnt, éppen a Szentföldön tűnt el, ahová dolgozni hívták, mert mérnök volt és akkor szükség volt ottan mérnökökre. Azóta telt el az öreg nosztalgiával a Szentföld iránt. Vagyona utolsó morzsáiból éldegélt a

hegyi házban, mely valaha csőszkunyhó volt, de most az ő menedékéül szolgált.

Egyik este, hűvösödött, az ősz közepe felé járt az idő, két szakállas, csizmás, koldus állt be hozzá. Hosszú bekkecsükben úgy keltek át a hegyeken, mint az ősz fekete jelképei, szinte hideget hoztak magukkal. Kezükből motyó, imaszíjakkal és dohányzacskó. Ravasz fickó volt mind a kettő, ismerték a hegyi Mózes nosztalgiaját és arra gondoltak, hogy egy kevés furfanggal és ügyes beszéddel jó pénzre tehetnek szert. Pedig a hegyi Mózes szegény volt, de ők nem hitték. Biztos rejti a pénzét, eldugta a szalmazsákba — vélték és mint összetartó cimborák, együtt kísérelték meg könnyebbé tenni az elkövetkező telet. Hírhedtek voltak a hegyvidéken, erőszakosak és vallásosságot mímelők, holott a pénzt szombaton is szívesen látták. Az egyik valaha templomi szolga volt, de elcsapták, mert fosztogatta a perselyeket. A másiknak talán sosem volt foglalkozása, ő ugyan előszeretettel mondta magát kántornak vastag hangja miatt. Talán ezért is csúfolták Drongnak, ami olyan dorong hang-félét fejez ki a zsargonban. Drong és a társa, akit vörös hajáért Vörösnek hívtak, látszólag a szél és a kiállott fáradalmak miatt kereste föl a jámbor öreget.

— Á, á, á, — nyújtogatta az örvendezést a két koldus, holott csak hírből ismerték Mózeszt, ő pedig, ha hallott is róluk, nem tudta kikkel áll szemben.

Vörös rámutatott a másikra.

— Ereczből jött — mondta titokzatos suttogással — hallottam, téged érdekel Erecz... ezért gondoltam, megszállunk nálad és ő mesél neked.

Az öregembert elfutotta az izgalom. Szívét mintha ezer villám járta volna át. Barna, keményre aszalódott arcán piros tűz jelentkezett.

— Csak gyertek be — sürgette őket — jó kását főztem és van jó lengyel pálinkám is.

A pálinka említésére a két vendég gégéje mozgásba kezdett. Egész testükkel előretolakodtak 8 közben folyton beszéltek, egymást túlversenyezve. Vörös már bánta, hogy csak Drong jött Ereczből, hiszen ugyanannyi fáradsággal ő is most érkezhett volna onnan s most többet beszélhetne. Leültek a vacsorához, meglazították nadrágszíjukat, hogy minél többet fogadhasson be a gyomruk. A pálinka fölgyújtotta a hazugok képzeletét, ömlött belőlük a szó, mint a lukas zsákból a gabona. Csakhogy sokkal silányabb volt az ő zsákuk gabonája.

— Erecz, Erecz — csettintett a koldus, aki állítólag ott járt — tenger mossa a partokat és a halak szelíden az éhesek kezébe ugranak.

— Há, há — csodálkozott a jámbor Mózes, jólesően csodálkozott, mert e szavak beigazolták legmerészebb álmodozásait.

— Az emberek szép táliszba járnak — folytatta a beszélő — és ha szólnak egymáshoz, mindig imádkoznak.

— Jámborak! — ujjongott az öreg.

— Minden embernek füge- és narancsfája van, a szegények pedig annyi datolyát esznek, ahány porszem fedí a cipőjüket.

— Gyönyörű!

— Az Isten ott minden házban vendég. Szép

ruhákban jár, minden nap más színűbe öltözik és leáll a gyerekekkel golyózni...

— Golyózni? — hitetlenkedett Mózes — egy Isten golyózik!

— Persze, nem pénzbe — nyugtatta a koldus — csak szeretetből játszik velük. Az ereczi gyerekek nagyon szeretik az Istent.

— És király! Van ott király?

— Hogy van? Egy öreg talmudhochem a király, olyan bölcs, mint te, csak soványabb és hosszabb a szakála.

— És jól él a király, he?

— Hogy jól? Csodálatosan. Ő nem kap fizetést, ő a micvekből él. Azért is olyan igazságos.

Az öreg fölállt és így szólt:

— Nézzetek meg jól, nem lehetnék én ereczi polgár? Beleillenék-e a fák közé és a virágok közé, a szentek közé és a sétáló halak közé?

— Beleilienél — erősítették — méltó vagy rá, hogy ott éld le hátralévő életedet, százhuszig ...

— Százhuszig — motyogta ő is révedezve. — Hát te miért jöttél vissza — csapott rá a mesélő koldusra — te miért?

Pillanatnyi zavart csönd támadt.

— Talán ez volt a küldetésem — mondta bátran a koldus — talán a sors így akarta ... Nem tudhatunk semmit...

Galícia felől hegyes szél süvöltött. A koldusok egyszerre nyúltak a pálinkás üveg felé.

— Kicsit megmelegítjük a lelkünket.

Hallgatták a nagy őszi éjszakát. Ezer recsegés hasított át a levegőn, a fák sírtak, féltek a nagy

ítélettől, a lombok eszelősen suttogtak és a hideg nőtt, a lengyel hideg látogatott át a határon.

— Hogy juthatnék oda — kérdezte az öreg a beállott szélcsendben.

— Hajón, nagy hajó visz oda.

— Sokba kerül a hajó!

— Ötszázba...

— Ötszázba! — kiáltott csalódottan.

— Nem — sietett a koldus — csak kétszázba, de talán téged elvisznek ötvenért.

— Oh, ez szép... ötven... ennyit talán össze tudok kaparni... megvennétek ti ezt a kunyhót ötvenért!

Erre megszeppentek. Ők nem vásárolni jöttek. Egész más volt a tervük, de úgylátszik ennek az öregnek nincs pénze. Tőlük akar szerezni, ezen nevetni kellene, ha nem volna sírnivaló.

Most már végig kellett játszani a dolgot. Reggel mérgesen távoztak. Elnyelte őket a köd, a nedves hideg, de ottmaradtak szavaik az öreg szívében, egyre vadabb vágyakozást okozva.

3.

Azontúl gyűjtött. Lassan eladogatta holmijait és összegyűlt az ötven pengő, amiért, szegény azt hitte, elviszi a hajó Ereczbe. Búcsúzni kezdett. Először az erdőtől vett búcsút, aztán a madarak énekétől. Éppen tavaszodott. Zöldhajú fák üdvözölték sétáján, kicsi bokrok ujjongtak. A vadon szerette az öreget. Vörös szemű, ázott bundájú nyulak oson-

tak a lába elé, felnéztek rá és mintha azt kérdezték volna: csakugyan hűtlen leszel, elmegy”? Ő mindezt érezte, mert csodálatos harmónia alakult ki benne a természet iránt.

Belakatolta kunyhóját, batyut vetett a vállára és indult a főváros felé, ahol a két koldus szerint a hajójegyet árulják. Az ösvény utána futott, a fák integettek, a meszes hegyoldal fehéren lobogott a távozó Mózes után. Az embereknek nem is merte megmondani, hogy elmegy. Úgy szökött, mint egy kisgyerek, aki elindul, hogy fölkeresse az ő kedves indiánjait a préríken. De a szíve túlzottan dobogott, hatalmas melle lüktetett. Az úthajlatnál megállt. Láta, ahogy a nap leteríti aranykendőjével a tájat. Láta amint madarak röppennek a hajnali csöndben. Valami csodásat, kimondhatatlant érzett. Nem lehet elindulni, nem lehet elmenni, itt kell maradni. Erős mozdulattal visszafordult. A lombok fölujjongtak, hatalmas kórus fogadta. A fák lehajoltak, hogy köszöntsék. Szomjas volt, nagyot kortyintott a kristályos forrás vizéből. Hazaérkezett.

ZELK ZOLTÁN:

DUVED HERS ÉLETÉBŐL

(Részlet egy készülő regényből.)

Fagy volt éjjel, a megkeményedett hó nyikorogott a gyerek gyors lépteit alatt. Már az országúton haladt, végtelen fehér lepel volt körülötte a tájék s a messzi falvak tornyai is megfagyva jegecesedtek égnék. Ha most meleg lett volna és zöld hátú mező a hólepel helyett, bizonyára leheveredett volna a földre. De a rosszul fódózott csizmán beszivárgott a föld fagyos lehelete s a vékony ruhát átharapta a szél. Menni kellett hát gyors léptekkel.

De miért kellett menni? Miért kellett napokon át gyalogolni ebben az emberveszejtő hidegben néhány pogácsával és inggel a tarisznyájában! Vándorolni és idegen ajtókon kopogni éjjeli fekvőhelyért. Igaz, most már férfi, hiszen tegnap volt barmicvó s a rabbi is kezet fogott vele. Igaz, de miért kell ezért most itt vánszorognia a megfagyott mezőkön és miért kell elmenni idegen emberek közé, akik közül senki sem apja, senki sem anyja. A gazdag Schwarz fia is nemrég volt barmicvó és ő mégis otthon maradt a meleg szőnyeges szobákban, pedig ő is zsidó, az ő apja a hitközség elnöke.

Anyjára gondolt, aki kimosta ingeit, kikéfélté

ruháját és ebéddel várta mikor hazament a „chederből”. Apjára gondolt, a kis hitközség sameszérére, aki elsejére hazahozta a forintokat és nyafogó öccsére, akire mindég vigyáznia kellett.

Hát ő már nem élhet közöttük! És miért? Azért, mert már férfi?

De hiszen az nem lehet, hogy ő már férfi lenne. A férfiaknak szakálluk van, a legtöbbjüknek feleségük és gyermekeik vannak. Milyen értelmetlen is a világ ezen a napon!

Csak ment, a hideg mind jobban átjárta, már kocogtak a fogai s néha összerázkódott és ilyenkor megcsörrent zsebében a tizenhárom krajcár.

Az arca már szederjes volt a hidegtől, mikor az első falu határába ért. A hosszú utca tele volt ünneplőruhás parasztokkal, emitt a templom előtt nagybaj szű öregek beszélgettek s odébb valamivel tarkaruhás lányok s feketébe öltözött legények toptogtak, lóbálva egymásbafont kezeiket.

Egyik legény elkiáltotta magát: — Né hogy kullog a kis zsidó! — s mintha csak jeladás lett volna ez, az útszélen játszadozó gyerekek keményre gyúrt hógolyókkal kezdték dobálni a megriadt Herselét.

— Zsidó, bidó, komendó ...

Gyorsabbra szaporázta lépéseit és félő tekintettel visszanezett. Végre megszánta valaki:

— Zsidót keresel, öcsém!

Intett, hogy igen.

Az ember megmutatta néki a kocsmáros házát. Itt fölmelegedett egy kicsit, evett is valamit, aztán köszönve tovább vándorolt.

Egy szekér jött vele szemben az úton s a kocsis nevetve lekiáltott hozzá:

— Szedd a lábad öcsém, mert megfagysz, mint a tavalyi varnyu!

Oh, ha ő most ezen a szekéren ülhetne, estére már otthon vacsorázna — Benyúlt a tarisznyába, kivett egy pogácsát és kedvetlenül rágcsálni kezdte.

Dél lehetett, a nap az ég közepén állott s hideg sugarai szikráztak a végtelen hómezőkön. Mintha a hatalmas hólepel minden szemecskéje megannyi szentjános bogár lenne! Akinek szemei voltak, az láthatta ezt a ragyogást, akinek fülei voltak, az hallhatta a halk zenét, ami most behömpölyögte a tájat. Milyen boldogság lenne egy meleg szoba függönye mögül kibámészkodni erre a szikrázó fehér sivatagra s milyen keserves is órák hosszát vándorolni rajta egy vékonyka ruhában. Micsoda keserv ült a gyerek nagy fekete szemeiben s milyen keserű taktusa volt a lépéseinek. Csak ment, ment, nyakában a tarisznya, mintha az évezredes átok lenne, amivel kiúzta őseit a tejjel és mézzel áldott földről az örökkévaló.

És Hersele tudta, hogy vannak gyerekek, akik most puha szőnyegen játszadoznak és ablaküveg mögül nézik az égi tolúfosztást.

Már esteledett, túljutott három falun, három kocsmában melengette megkékült lábait, mikor egy újabb falu határába érkezett. Az égen már kibújtak a fagyoskodó csillagok s a kutyák panaszkodva fölsírtak hozzájuk. Hersele megkereste a kocsmát, a kilincset félénken lenyomva benyitott. De itt nem

zsidó volt a kocsmáros és a nagy melák ember barátságatlanul ráförmedt:

— No, mi kell!

Hersele ijedten motyogott valamit s visszafelé húzódott. De alig tett néhány lépést, utána csapódott egy vaskos hang.

— Hé! Gyere csak ide!

Szaladni szeretett volna, de mégis megfordult és bátortalanul odabotorkált a kiáltó emberhez. Vastag, szélesarcú volt ez, negyedmagával iddogált egy hosszú asztal fölé hajolva, ami üvegekkel és hosszú nyakú poharakkal volt tele.

— No, gyere csak ide, te kis zsidó. Hát ki fia vagy!

Hersele morgott valamit az orra alatt.

— De hát csak nem mégy ebben a veszett éjszakában, hiszen odafagysz a földhő.

Széket tolt a gyerek elé és maga mellé ültette.

— Ne félj, no! Nem esz meg senki. Majd lefeksző nálam, oszt reggelre tovább mégy.

A többiek kedvetlenül rámorogtak a megszepepent gyerekre, aztán tovább énekeltek.

„Minek nekem az a hosszú pipaszár
Mikor végigcsurog rajta mind a nyál...

A földobott hangok elszálltak Hersele fölött s neki ütődtek a falaknak. S az emberek kifogyhatatlanul énekeltek, valaki rekedten elordította magát: — Az anyja keservit! — s a pálinkaszagú nóták botladoztak a sűrű levegőben. Az emberek ittak, énekeltek és a részegség kikezdte az eszüket és fényesre

marta a tekintetüket. A szélesarcú hirtelen átszólt Herseléhez.

— Na, most te énekelj!

Hersele egészen összehúzta magát s ijedten rázta a fejét.

— Mit, hogy nem tudsz! Ne mondd azt nekem, az ilyen kis bócherek mind szépen tunnak énekelni.

S Hersele énekelni kezdett. Maga sem tudta miért, a legszentebb imák egyikét énekelte. Csengő szoprán hangja keresztül siklott az emberek mormogásán, az édeskés keleti melódia nehéz illattal tölthette be a kocsmát s az iddogáló emberek nyitva felejtették a szájukat és kezükbe ragadtak a fölemelt poharak.

Az emberek úgy hallgatták Hersele énekét, mintha mélység nyílt volna meg előttük s onnan jöttek volna ezek a dallamok. Aztán hirtelen, még vadabbul vetették magukat az ivásnak, a szélesarcú egy poharat vágott a mestergerendához s az üveg-szilánkok sikongva hulltak vissza. Már Herselét is itatták — igyál kis Mózes! — kiáltozták és szájába gyömöszölték a poharat. Majd az asztalra emelték s úgy énekelt, az asztalon állva. Bódult volt a rossz-szagú gabonapálinkától, de a hangja tisztán csengett s a vontatott zsidónóták úgy szálldostak a kocsmá falai között, mint a viharúzótt madarak.

S a részeg parasztok csókolgatták a kis pajeszost s föl-föl sirtak az idegen melódiákra.

Éjfél felé járt az idő, a mozdulatlan fehér faluban a szélesarcú vánszorgott hazafelé a bódult Herselével. Az apró házikók csüggedten gubbasztottak az út szélén, az átfutó szél sikongva tördelte az ere-

szék jégcsapjait. A hold sárga mezt csurgatott alá a magasból s a föld halk szuszogással szívta magába az ég ajándékát.

— Hát kend miféle zsidókölyköt cipel magával! — förmedt föl otthon az asszony.

— Te meg csak aludj, ha mondom! Oszt ne kérdezz semmit.

— Aludjak mi! Maga meg elveri a búza árát a kocsmában!

— Mondom te, hogy hallgass!

Vackot vetettek a földre s ráfektették a félig már alvó Herselét. A szélesarcú vetkeződni kezdett, aztán az asszony elfújta a lámpát s az ágyban fekvé zsörtölődött tovább.

— Hát csak igyék, jól teszi, a jószág meg majd éhenvész az ólban. Tennap is mán az utósó zödséget vittem a városba.

Egy csizma repült az asszony ágya felé, csönd lett, majd később még neki keseredve felzokogott.

— Hogy verje meg az a jó isten!

Aztán duruzsolva összehajoltak a falak és álomba ringatták a három embert.

Hajnalodott már, mikor Hersele fölriadt. Kiáltani akart első rémületében, de az erőlködő hang a torkában akadt. Láta, egy szekér rohan felette, a kocsis ostornyéllal veri a megvadult lovakat s hiába kiabál a kegyetlen ember után, rája se hederít. Az anyja ott áll a hosszú út végén, és integett neki, de valahányszor elindul feléje, mindég eltűnik. — Oh, mama züsze, oh, mama! — De hiába is sír ő, vad káromkodás felel rá, egy embernagyságú pohár kö-

zeledik feléje, tele rosszszagú pálinkával s valaki rekedten kiabál: — Igyál, kis Mózes!

— Hát te mit nyöszörögsz?

Az asszony hajolt föléje, hosszan a szemébe nézett és megsimogatta, akárcsak az anyja szokta otthon reggelenként. Majd lekuporodott melléje a földre.

— Hát ki fia vagy lelkem, oszt hogy kerültél ebbe a faluba!

Herselét fölbátorította az asszony jóságos hangja és lassan beszélni kezdett. A másik értetlenül rázta a fejét és hümmögött.

— Értem, lelkem, értem, de mért küldtek el apádék!

— Tanulni fogok a rebenél.

Az asszony csak nem tudott belenyugodni.

— Ejnye, hogy milyen is ez a ti vallásotok!

Ült a gyerek mellé kuporodva és néha végigsimogatta a homlokát.

— Hát osztán nem volt valami melegebb gúnyád, hiszen kilel az isten hidege ezen a hosszú úton.

Elhallgatott. Megfogta a gyerek kezét, úgy tartotta egy darabig, majd hirtelen megcsókolta,

— Ej, dehogy is engednék el, ha én volnék az anyád!

Az asszonynak nem volt gyereke, ezért sokat is sugdostak róla a faluban. Ha a más gyereket cirógathatta, fölkívánkozott belőle az anyaság s ilyenkor jó volt és puha, mint egy galamb.

— Hej, ha nekem ilyen szép fiacskám volna —

sóhajtott mégegyszer s lassan elengedte Hersele kezét.

Herselét furcsa melegség töltötte el, amit csak az anyja mellett érzett, de mégis valahogy más volt ez az érzés. Idegen volt neki ez az erős testű asszony, a hangja mintha megfájdította volna a fülét.

— No, kelj föl lelkem, aztán mosakodj meg.

S amikor Hersele újra az országútra lépett, úgy érezte, mintha valami furcsa pokolból szabadult volna meg, ahol csupa jóságból szörnyen megkínózták. Nagyon, nagyon tehetetlennek érezte magát, akár egy eltévedt bogárka a végtelen hómezőn.

Futni kéne! Szaladni magasbadobott karokkal és fölrikoltani a feje fölött elhúzó varjakhoz. Öreg zsidóknak látta most ezeket a fekete madarakat, ahogy hazafelé döcögnek a templomból. Az ott reb Sáje, hogy károg a ficáncoló fiatalokra, az meg a folyton rágcsáló sakter, a csipás szemével s ott hátul, az a lassú, a sánta Jichok...

Mégegyszer visszagondolt a szélesarcú parasztra és jóságos asszonyára, aztán eszébejutott, hogy este mielőtt lefeküdt, nem imádkozott. Mióta csak emlékezni tud, ez sohasem történt meg vele. Mint egy sötét árnyat, mint egy lerázhatatlan vétket, úgy cipelte most magával ezt a gondolatot...

ZSIGMOND EDEI: KÍSÉRTÉS

A hajó egyenletes ütemben haladt előre a tengeren, viharok nyoma sem volt. Mintha az elemek megéreztek volna, hogy az ő csapásaik nélkül is éppen elég nyomorúság súlyosodik az utasok hátán: a nap nem perzselt s az ezerkarú tenger táncoltatás helyett csak ringatta a hajót gyöngéden s talán kissé szánakozva is. A kapitány több ízben hangoztatta, hogy soha azelőtt, mikor még többnyire gazdag kirándulókat szállított át az óceánon, nem volt ehhez foghatóan zavartalan és kellemes útja.

Az utasok közül csak kevesen élvezték a végtelen tengernek s a föléje boruló égboltnak, a sustorgó hullámoknak, a sohasemérezett, különös ízű levegőnek és az égtestek néha káprázatosan ragyogó tűzijátékának szépségét és örömeit. Néhányan évekket ezelőtt álmodozva gondoltak egy hosszú tengeri útra, nyugtalan vágyódással ez után az örökké élő, mozgó szörnyeteg után, amelynek testén egy-egy sziget, vagy földrész csak úgy lapul meg, mint régi sebhely, elfelejtett verekedések nyoma, vagy éppen apró szemölcs. Vágyódtak a tenger után, mert tudták, hogy a szárazföld csak egyik, de nem egyetlen színhelye az életnek; sóvárogva várták hát a tenger nagyszerű élményét is, mert féktelenül és szinte

agresszíven minél többet akartak megismerni a világból. Ezek most a leglehangoltabbak, zárkózottan ténferegnek a hajón és a legszebb estéken, amikor csodálatos összhangban tárult fel az út minden szépsége, fülkájukbe vonultak és gondolattalan közönnyel vágódtak végig fekvőhelyükön. Semmi sem kínzóbb, mint a rosszul és rosszkor teljesedő álmok. A megérkezés előtti éjszakán néhányan a fedélzet egyik aránylag félreeső szegletében ültek és csendesen beszélgettek.

— Boldog a szerencsétlenek közül az, — szolt az egyik férfi, — aki szerencsétlenségéért csak a természeti erőket átkozhatja, akinek házát villám gyújtotta fel, vagy árvíz pusztította el. Ilyenkor felsőbb, hatalmas kezek avatkoztak életünk folyásába: mi emberek semmiért sem vagyunk felelősek. Titokzatos hatalmak játékszerei vagyunk, — mondhatjuk ilyenkor, — de talán becsületes, jó játékszerek.

Hallgatott egy kicsit, aztán valamivel még halkabban így folytatta:

— Csak az emberektől eredő szerencsétlenség rettenetes és elviselhetetlen. Mert napnál világosabban megmutatja, hogy kapzsi, bosszúálló, förtelmes kis férgek vagyunk. Egyszer egy fiatal gazda a szomszéd faluba igyekezett kocsiján a saját lakodalmára. A szekér ismeretlen okból az árokba fordult, a lovak szétlapították a gazda egyik lábát. Menyasszonya elhagyta, mert nem kívánt féllábú férjet. A férfi, noha nagyon szerelmes volt, mindent kiheverte; szorgalmasan dolgozott tovább, néhány év múlva megnősült és szépen fejlesztette gaz-

daságát. Egyszer házában tűz ütött ki, azt hitték a nap melege gyújtotta meg az istálló közelében a szénakazalt. Neki láttak derekasan az oltásnak. A gazda egyszerre észreveszi egyik haragosát: a szeméből látja, hogy ez volt a gyújtogató. Abbahagyja a verejtékes munkát, nézi egy percre, hogyan falják fel a lángok azt, amiért egy életen át dolgozott, — aztán berohant a lángok közé. Szénné égett. A faluban azt mesélték később, hogy megőrült a tűz láttán...

A hajó puhán ringott a vizén. Csend volt, pedig a kerekek dolgoztak odalent, a víz a hajó oldalához csapódott s a tenger moraja szüntelenül bevágódott a fülükbe, akár tüdejükbe a levegő. De mindezek megszokott hangok voltak és mi más a csönd, megszokott hangok monoton keveréke. A beszélő arcát árnyék fedte, de olykor egy-egy pillanatra, ha megmozdult, vagy a hajó billent egy kissé, ráesett néhány fénysugár fáradt, sovány arcára. Ötven éves volt talán, de ha csak előre görnyedő testének körvonalait lehetett látni, olyan volt, mint egy aggasztján. Beszéd közben nem akadozott, simán gördültek szájából a szavak, de néha egy-egy mondat után elhallgatott egy hosszú percre s mintha minden ilyen kis szünet után még halkabbra vált volna a hangja,

— Azt mondták, megőrült. Pedig talán csak azt gondolta, hogy nem érdemes olyan ronda állatnak lenni, mint az ember. Mert vizasztaló volna, ha a gazemberekre rámondhatnók: nem emberek; ha a gyilkosokra rámutathatnánk: nem közülünk valók. De hiába keressük a megkülönböztetés vizasztaló jelét, nem bukkanhatunk rá. Gerincük van, emberi

arcuk és agyuk is. Istenem, néha milyen ragyogó agyuk! Milyen szellemesen gondolják ki néha gazzetteiket! Kegyetlenül, de hidegen számító, remek logikával, — s nem igaz emberi érték-e a logikát Aztán persze nagyon jó volna úgy-e azt mondani, hogy a tudatlanság táplálja az állati gonoszságot és a tudás, a kultúra tisztaságában elvész a gonosz indulat! De...

Most, először, elcsuklott a hangja s mintha töp rengett volna, hogy elmondja-e azt, amire gondol. De a szünet csak egészen rövid ideig tartott.

— Szegény apám! Falusi tanító volt, őszintén szerette a hivatását. Egyszer akadt egy rendkívül eszes tanítványa, zsellérgyerek, aki mezétláb járt be az iskolába, — ha éppen nem vitték el mezei munkára. Apám kiverekedte, hogy valahogyan, közadakozás útján, bevigyék a városba és tovább taníttassák, — ő maga is följánlotta rá szerény jövedelmének egy részét. Körülbelül 15 év múlva — apám 60 éves volt akkor — visszajött a mi vidékünkre a fiú mint községi jegyző. Kiméletlen, kegyetlen bánásmódja hírhedtté tette az egész környéken. Apám egyszer felkereste, hogy eszére térítse. A jegyző kidobatta. Apám konok volt, másodszor is elment hozzá. Most még gorombábban lökték ki. Apám kétségbeesett csökönyösséggel — élete illúzióját akarta megmenteni, — újból felkereste és kemény szavakkal megfedte. Nem tudom mi történt ezután, de tá-molyogva jött haza, ágynak esett és egy pár nap múlva meghalt...

Nem volt hüvös az éjszaka, de néhányan megdideregtek. Senki sem szólt: a beszélő hangja egyre

inkább megtelítődött valami fojtott izgalommal, lehetetlen volt félbeszakítani. Most már egyre gyorsabban beszélt és nem ügyeit arra sem, hogy szavai csöndesek maradjanak.

— Igen, emberi arcuk van a gazembereknek, emberi nyelven beszélnek, agyuk van és gondolkoznak, — olyanok éppen, mint mi és ezért nincs kibúvó: mi is testvéreik vagyunk, — ugyanaz a fajta, — aljas, ocsmás állatok. Gyávák és bátrak vannak csak köztünk, de tudjátok meg, hogy ők a bátrak, — az elszánt csirkefogók, a hangosak és lelkiismeretlenek, a késelő zsványok a bátrak és mi vagyunk az igába tört, a tilalmaknak engedelmeskedő nyomorult gyávák! Hát érdemes itt vergődni, kínlódni, folytatni ezt az eszeveszett táncot, érdemes itt harcolni, ahol minden rossz az embertől ered? És ti mit akartak? Hova mentek magánosan és kifosztva, derékbatört étellel, mit akartok még! Vadállat az ember, — hihettek-e még benne? Idenézzetek! — Megmozdul, arcára fény hull hirtelen és egyszerre látni a tajtékzó embert, a sebhelyekkel borított arcot s egyetlen látó szemében az eszelősség gonosz villanását. — Látni tanítottam őket és kiütötték a szememet, jóságot hirdettem és öklök csaptak az arcomba, társakat kerestem és kitagadtak, ordítottam az igazságot és tönkrezúzták a fületem, a tisztaságért lelkesedtem és a szennyes-gödörbe taszítottak, szabadságra lázítottam őket és magukkal rántottak a szolgaság mocsaraiba. Tudom már: utálatos férgek vagyunk valamennyien, azok vagytok ti is. Menjetek, kezdjétek holnap az új ütközetet, hogy holnapután meggyalázva, végigtiporva újra ott heverjétek az utak sarában!

Hadonászott és hajlongott, szinte egész testével lökte magától messzire az utolsó szavakat. Aztán minden átmenet nélkül némán állt egy pillanatra, majd botladozva, bicegve megindult a lejáró felé. Mindenki megbabonázva követte a szemével, míg meggörnyedt teste végkép el nem tűnt a lépcsők mélyében.

Ki tudja, meddig tartott ezután a dermedt félelemmel és irtózáttal teli csönd. A szerencsétlenek szinte letaglózva, szédülten ültek. Szegényes batyujuk képe, az otthonmaradottak emléke, a várható küzdelmek, koldus életük eddigi és eljövendő sok megalázása a most hallott szavakkal mérhetetlen keserűséggé keveredett. Eddig sem volt vidám hangulat a hajón. A kivándorlók lelkes nekibuzdulásukat csaknem teljesen elfogyasztották az előkészületek izgalmas napjaiban s a hajóra már amúgyis csak mélységes szomorúságuk, elválások fájdalma, az ismeretlen jövő félelme és az üldözöttek keserű rezignációja kísérte el őket. Férfiak voltak valamennyien, de egyik-másik szemében mégis megcsillant most a könny. Mi hívta elő ezeket a könnyeket: a bánkódás saját sorsuk miatt, vagy az a szörnyű tehetetlenség, hogy aligha tudnák ők, épen ok, megcáfolni az örült szavait! De nem is örült. Igaza van! Ebben a pillanatban valóban *látták*, hogy hiába minden. Nem változó kedvű vagy könnyőreletes istenség irányította sorsukat, hanem az ember és ennek gyűlölködése, gonoszsága mindenütt fellelheti majd őket.

— Ocsmányság az egész élet — motyogja valaki a sötétben.

— Bár megdögölnénk minél előbb, — hallatszík másfelől.

Nem mozdulnak, nem beszélnek jó ideig. Tizen vagy tizenketten lehetnek és az utolsó, tengeren töltött éjszakán mereven bámulnak a messzeségbe. Együtt vannak, szinte egyszerre veszik a lélekzetet és gondolataik is talán ugyanazon a veszélyes ösvényen járnak most élet és halál, hit és tagadás, a küzdelem vállalása és a könnyű elpihenés között. Nyomasztó és sorsdöntő pillanatok ezek: az előbb hallott rettenetes szavak ott rezegnek még a levegőben, előttük csillognak lágyan és puhán a mindent megoldó hullámok, — s ők kétségbeesett kapkodással idéznek most maguk elé egy-egy távoli arcot, régi emlékeket, valamit amire várnak még, ami szép volt és ami még szép lehet az életükben, minden parányi jóságot, ami valaha feléjük áradt, mindent, ami szembezáll az őrző szavaival, ami a halálos letörtség sötétjéből kiemelhetné a lelküket.

A fedélzet üres már, csak ők vívódnak mozdulatlanná merevedve az éjszakában. A sötétség egyre sűrűbb, már szomszédjuk tenyérre támasztott homlokát sem látják. Egészen egyedül van most mind-egyik a maga nagy harcával.

És ki tudja, hogyan végződnének ezek a harcok, ha egyszerre fel nem hangzik valahonnan egy üde friss énekhang. Először bársonyos lágyan, hal-kan ömlött a fülekbe, aztán egyre erősebben és diadalmasabban áradt szét az árnyékszerű, hallgatag, sötét foltok fölött. Ezek nem tudták ki énekel, — és nem is tudták meg sohasem, — de az édes dallam átjárja testüket, bizsergető izgalom ömlött el raj-

tuk és már énekeltek ők is, a megkönnyebbülés harsány örömevel, fellélegezve, boldogan. Nem voltak egyedül többé: egymásba fonódtak a hangok s a tucatnyi, dermedtségből feloldódott torok kórusának győzelmi éneke fölébe kerülve a hullámok morajlásának, dacosan és keményen tolult az ég felé... Mire hajnalodott, a látóhatár szélén már felbukkant a szárazföld.

TARTALOM-MUTATÓ

SÓS ENDRE BEVEZETŐJE — — —	— 5
BARÁT ENDRE: Szívek a sárban — —	— 37
BARRABÁS TIBOR: Pesti legenda —	— 23
GODA GÁBOR: A tanár úr — — —	— 31
KESZI IMRE: A szegénység öltönye —	— 43
MOLNÁR ÁKOS: Új albérlő — — —	— 57
PAP KÁROLY: Azarel falusi estje — —	— 69
PATAKI ARTÚR: A pesti kivándorló —	— 83
VÉSZI ENDRE: Mózes a hegyen — —	— 91
ZELK.ZOLTÁN: Duved Hers életéből —	— 99
ZSIGMOND EDE: Kísértés — — —	— 107